

KIBRIS MÜZAKERELERİ VE RAUF DENKTAŞ

Hande EROL*

Özet

Kıbrıs'ta 1968 yılında başlayan toplumlararası görüşmeler kırk yedinci yılına girmiş bulunmaktadır. Ancak bu geçen zaman diliminde, her ne zaman çözüme yaklaşılmış gibi görünse de sonuç hüsrarla bitmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin çözülmeye başladığı 1963 yılından günümüze kadar görev başına gelen tüm BM Genel Sekreterleri sorunu çözmek için Ada'ya özel temsilciler atamıştır. KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, Londra- Zürih Anlaşmalarının imzalandığı günlerden beri, Kıbrıs Türk toplumunun baş müzakerecisi olmuştur. Bunun nedenleri şöyle sıralanabilir; öncelikle Denktaş, Margaret Thatcher, Mahatma Gandhi gibi liderlerin yetiştiği Lincoln's Inn gibi bir okulun hukuk bilgisiyle doluydu. Lefkoşa'da 1940'ların sonuna kadar avukatlık yapmıştır. Tezleri, hep hukuki zemine dayanıyordu. Hafızasının sağlamlığı, ona müzakere masasında üstünlük sağlamıştır. Bu çalışmada, Denktaş'ın liderlik özelliklerini takip ettiği müzakerelerde nasıl kullandığı ve sorunun çözümündeki fonksiyonu ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: *Rauf Denktaş, Kıbrıs, Birleşmiş Milletler, müzakere.*

Cyprus Negotiations and Rauf Denktash

Abstract

In 1968 the two communities agreed to meet to reach a solution to the Cyprus problem. Not all negotiations at this stage of the conflict were externally

* Dr., Marmara Üniversitesi Tarih Bölümü.

sponsored and conducted. The lack of willingness to cooperate on the part of the two sides was the main cause of the failure of the talks. The different approaches of the two sides in the negotiations also played a great role in the failure of the talks. The founder and the first president of the Turkish Republic of Northern Cyprus, Rauf Raif Denktaş, became intercommunal negotiator in 1968. He studied law at Lincoln's Inn in London, England. He had a practice in Nicosia in the late 1940s. His theses based on law rules. His strong memory took advantage of him on negotiation table. In this article, the author examines how Denktaş used his leadership features in the negotiations and what his function was in the solution.

Keywords: *Rauf Denktaş, Cyprus, United Nations, negotiation.*

Giriş

KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, Kıbrıs dendiğinde şüphesiz akla gelen ilk isimdir. İsmi Kıbrıs mücadelesiyle bütünleşmiş olan Denktaş, ömrünü Kıbrıs davasına adanmış bir liderdir. Kıbrıs Türklerini bir bağımsız çatı altında toplamayı başarmakla birlikte, Batı tarafından Kıbrıs sorununun çözümünde *Uzlaşmaz Adam* olarak anılmış, Batı'nın müdahaleleri, Rumların çözüm önerilerini reddeden tavrı ve Denktaş'ın emrivakilere direnişiyle, sorun çözülmek yerine daha da karmaşık bir hal almıştır (Lindley, 2007, s. 225).

Kıbrıs'ta 1968 yılında başlayan *toplumlararası görüşmeler* kırk yedinci yılına girmiş bulunmaktadır. Ancak bu geçen zaman diliminde, her ne zaman çözüme yaklaşılmış gibi görünse de sonuç hüsrarla bitmiştir. Kıbrıs'ta, bir tarafın kabul ettiği çözümü diğeri kabul etmemiş, diğeri taraf ılımlı bir hal aldığı da fırsat kaçmıştır (İnanç, 2007, s.103). Türkiye'nin desteğiyle 1973 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Muavini seçilen Denktaş, Türkiye'nin isteği doğrultusunda *üniter devlet içinde yerel özerkliğe dayalı azınlık hakları önerisi karşısında, Türkiye'nin önerisini özünde yanlış ve sağlıklı bulmamakla beraber Türkiye'nin politikalarına uyum maksadıyla, takipçisi olmuş ama açıkça, ya Makarios bu önerileri kabul ederse ne yapacağız* demiştir (Denktaş 1999, s. 555).

Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Barış Harekâtıyla *bozulan düzeni yerine getirmek* için Ada'ya girip ancak garantörü olduğu Türk kesiminin hakları garantiye alınamadığından Ada'dan çıkmadığı için, Batı tarafından istilacı pozisyonunda görülmesinin siyasi açıdan doğru olmadığını bilen Denktaş, Türklerin kazanılmış haklarını dikkate almayan Batı'nın dayatmalarına karşı *çözumsuzlük çözümdür* politikasına daha da bağlanmıştı. Normal şartlarda, barışa giden yolda, sorunun devam etmesini isteyenlerle mücadele tezi, Kıbrıs için geçerli olmamıştır. Kıbrıs'ta sorunun muhatapları, sorunun çözümünü istememektedir. Bunun nedeni, her iki tarafı da memnun edecek bir anlaşmanın sağlanamaması, tarafların buluşabileceği bir ortak paydanın olmamasıdır. Bununla birlikte ortaya atılan genel çözüm planları Türkler aleyhine görünse de, hep Rumlar tarafından reddedilmiştir. (Acheson Planı, BM I.Cenevre Kararları, Annan Planı gibi)

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin çözülmeye başladığı 1963 yılından günümüze kadar görev başına gelen tüm BM Genel Sekreterleri sorunu çözmek için Ada'ya özel temsilciler atamışlar, ABD ve İngiltere başta olmak üzere üçüncü taraflar da soruna dâhil olmuştur(Akgün, 2012, s. 2).

Sistematik açıdan değerlendirildiğinde, Kıbrıs için yapılan müzakereler bir süreklilik arz etmemektedir. Müzakereler zaman zaman ortaya çıkan, zaman zaman da askıya alınan bir süreç içinde yapılmıştır. Bu durumda da araya zaman giriyor, şartlar, kişiler değişiyordu. Bu da çözüm açısından bir zorluktu. İngiltere Eski Başbakanı, Tony Blair'in İrlanda barış sürecini, Orta Doğu barış süreciyle karşılaştıran sözlerini, Kıbrıs barış sürecine de uyarlamak mümkündür. Tony Blair'e göre: *Sonuca gitmek için, konuyu kavramak ve ona odaklanmak gerekir. Sürekli, hiç yorulmadan, acımasızca yapılmalıdır bu. Her gün peş peşe olmalıdır. Orta Doğu barış sürecinde en büyük sorun ya da yeterince sıkı tutmamış olmasıdır. Soruna sarılma konusunda kesintiler olmuştur ve bu olmamalıdır. Bu, işi bozar. Soruna sıkıca sarılmış olsalardı, çözüm de arkasından gelirdi*(Blair, 2012, ss.207-208). Sorunların çözümünün taraflara bırakıldığı takdirde çözülmeyeceğini düşünen Blair, iyi niyet elçisi

sıfatı taşıyan, üçüncü tarafın, sorun yaşayan tarafların birbirine güven duymasını sağladığını düşünmektedir(Blair, 2012, s. 214).

Aslında sorunun çözülmemesi şaşırtıcı değildir. Çünkü ne Türkler ne de Rumlar sorunun çözülmesi konusunda istekli bir siyasi iradeye sahip değildirler. Her iki taraf da politikasını diğer tarafın kabul etmemesi üzerine kurmaktadır. Türklerin ve Rumların bu politikaları, Ada'yı, Rauf Denктаş'ın tanımladığı gibi *Diplomatlar Mezarlığı'na* dönüştürmüştür. Kurt Waldheim, Butros Gali, Perez de Cuellar, Galo Plaza, Ossorio Tafall, Richard Holbrooke, Kofi Annan, Alvaro De Soto, Lord David Hannay. Denктаş, heyecanla sorunu çözmek için Ada'ya gelen kaç BM, ABD ve İngiliz temsilcisiyle görüşse de bütün çabalar boşa çıkmış, sonuç değişmemiştir. Sorunun çözülmemesinin suçlusu da çoğunlukla (da) Denктаş gösterilmiştir. Ancak Denктаş'a göre *Kıbrıs sorunu Rumların, Akritas Planı'nda da açıkça belirtildiği gibi Enosis aşkından doğan ve Enosis'i engelleyen 1960 Antlaşmalarından ve garantilerden kurtulmak meselesidir* (Denктаş, 8 Nisan 2011, Yeni Çağ).

Denктаş karşısında başarısızlığa uğrayanlardan biri olan İngiliz David Hannay, Denктаş'ın tutumunu *Kamikaze Diplomasisi* olarak değerlendirmekte ve Klerides'e göre, *Hannay, kendi ekibi ile aralarında konuşurken Denктаş'ı Gergedan diye nitelemektedir* (Kızılyürek, 2007, s. 212). Anılarında ise Lord Hannay Denктаş'tan şu şekilde bahsetmiştir: *Rauf Denктаş, mütevazı imajının altında, bir colosus (dev heykel) gibi Kuzey Kıbrıs'ı yönetmiştir. Aslında, kişiliği de bu imajın hakkının fazlasıyla vermiştir. Denктаş, dev cüssesinin üstüne oturan, anlamlı ve yönetici yüzünün ortasındaki kocaman burnuyla dalga geçme yeteneğine bile sahiptir. Hele Denктаş'ın kocaman burnu, Cyrano de Bergerac'inkine benzetilen Papadopoulos'un burnuyla mukayese edilince sakaları daha da artar. Denктаş'ın neredeyse sınırsız sayılabilecek düzeyde, güçlü ve deneyimlere dayanan bir İngilizcesi vardır. Onu ziyaret eden herkese önce güçlü İngilizcesiyle kapsamlı bir tarih dersi vermeye başlar. Kıbrıs Türk toplumunun çektiklerini, Kıbrıslı Rumların haksızlıklarını ve günahlarını anlatır. Başlangıçtaki yaylım ateşi birkaç ziyaret boyunca ve diyalogun daha yararlı olduğu kabul edilinceye kadar sürer. Yaylım ateşini başarıyla*

atlatılabılenlerle Denктаş, müthiş bir coşkuyla taşkın ve oldukça saldırgan bir müzakereye girer. Ama müzakere sırasında her zaman kibar, doğru ve kontrollüdür. Ve müzakereleri de sık sık patlattığı şakalarla yönetir. Denктаş, Girne'ye birkaç kilometre uzaklıktaki Yılan Adası'nın yakınındaki evinde müthiş bir ev sahibidir. Ama gevşediği pek görülmez. Sadece fotoğrafçılıkla ilgili konuşmaya başladığı ya da bahçesindeki kafesleri dolduran kuşlarını ve papağanlarını göstermeye götürdüğü zamanlar rahatlar. Klerides gibi Denктаş'ın da Trafalgar Meydanı'nda Zafer Günü kutlamalarından, Ankara'daki sürgünden kaçış hikâyelerine kadar hayranlık uyandıran kişisel anıları vardır. Bütün bu özelliklerine rağmen yine de Denктаş'ın karanlık bir yanı vardır. Denктаş, Rumlar ya da Kıbrıslı Türkler arasında, onu engellemeye çalışan kim olursa olsun hemen ondan uzaklaşır ve kindarlaşır(Batur, 2007, s. 435-436).

1. Lider Denктаş Müzakere Masasında

Lord Hannay'ın da altını çizdiği gibi yabancı ve büyük devletlerin diplomatlarının dikkatini çekecek kadar karizmatik algılanan Denктаş, Londra-Zürih Anlaşmalarının imzalandığı günlerden beri, Kıbrıs Türk toplumunun baş müzakerecisi olmuştur. Bunun nedenleri şöyle sıralanabilir; öncelikle Denктаş, Margaret Thatcher, Mahatma Gandhi gibi liderlerin yetiştiği Lincoln's Inn gibi bir okulun hukuk bilgisiyle doluydu. Tezleri, hep hukuki zemine dayanıyordu. Hafızasının sağlamlığı, ona müzakere masasında üstünlük sağlıyordu. Olayları çok detaylı hatırlıyordu. Çok zekiydi, kararlıydı ve inatçıydı. Asla pes etmiyordu. Saatlerce ara vermeden çalışabiliyordu. Uluslararası diplomasi dili olarak Dr. Küçük'ün Fransızcasının yerini İngilizce almıştı. Dr. Küçük'ün aksine Denктаş, çok iyi düzeyde İngilizce biliyordu. Akıcı, hukuki kelimelere hâkim bir İngilizcesi vardı(Onur Başaran Öymen, kişisel görüşme, 24 Aralık 2012).

Bu donanımıyla birlikte, *Kıbrıs sorununun çözümünde bir halkın geleceği ile ilgili her müzakere hafife alınacak bir görev değildir* diyerek müzakerelere katılan Rauf Denктаş, bu görüşmelerdeki misyonunu; *Halk sizden iyi, kahıcı,*

adil bir sonuç beklemektedir. Ancak Rum liderliğinin siyasetini, hedefini, nelere tevessül edebileceğini sizin kadar bilemediği için, sizin bazı konularda (mesela ayrı devlet, ayrı egemenlik gibi konularda) direktmenizi uzlaşmazlık olarak değerlendirebilir ve bu konuda size baskı yapacak bir çoğunluk da elde edebilirler. Zorluk burada başlar. Yılmamak gerekir. O topluluğun içinde güvenilir kişileri aydınlatmak için zaman ayırmalı, uğraşmalısınız. En önemlisi Rum'un müzakere yolu ile elde etmek istediklerini bilmek ve bu konularda nereye kadar gerileyebileceğinizi soğukkanlı bir muhakeme ile kararlaştırmaktadır. Yani kırmızı çizginizi bileceksiniz ve bunları dış dostlara da anlatacak şekilde hareket edeceksiniz. Yasal haklarınızdan taviz veremezsiniz. Siyasi statünüzden (kurucu, eşit egemen ortak) konumundan gerileyemeyeceğinizi anlatacaksınız şeklinde tanımlamaktadır. Ayrıca Kalıcı bir anlaşmanın gerektiği ilkelerden de taviz verilemez tezini, cesaretle savunmaya devam edeceksiniz. Karşınızdakinin karakterini, ne zaman ciddi olduğunu, ne zaman blöf yaptığını bilerek görüşeceksiniz. Yapmacık öfkelenmeler karşısında ben genelde fotoğraf makinemi çıkarır karşımdakinin fotoğrafını çeker ve bunu karısına göndermekle tehdit ederdim. Öfke gülmeye dönüşür, tekrar normal görüşmelere geçilirdi. Ancak öyle bir an gelirdi ki, karşı tarafın ciddiyetle sizin sözünü bile ettiremeyeceğiniz bir konuda belirttiğini ve BM temsilcisini de yanına aldığını tespit edersiniz. Çare, görüşmelere ara vermek ve BM temsilcisini davet ederek, karşı taraf bu tutumundan vazgeçmediği takdirde görüşmelere devamdan yarar görmediğinizi anlatarak, ara buluculuk istemektir demektir (Rauf Raif Denктаş, kişisel e-posta, 10 Ocak 2011).

Denктаş, Kıbrıs sorunu çözümü sürecindeki fonksiyonunu Kıbrıs müzakere sürecinin tarihinde hemen hemen bütün inisiyatifler benden gelmiştir şeklinde özetler. Bu süreçte Denктаş'a göre: *Türkiye, Kıbrıs davasında her ne kadar kendisini desteklemiş, yol göstermişse de, bu destek, Denктаş'ı Rumlar ve Rum idaresini meşru Kıbrıs hükümeti olarak tanıyanlar tarafından uzlaşmaz unvanıyla anılmaktan kurtaramamıştır* (Denктаş, 2004, s. 47).

AK Parti Dış İlişkiler Genel Başkan Yardımcısı Ömer Çelik'e göre: *Denктаş Kıbrıs Türk toplumunun varoluş hakkını, bağımsız bir varlık olarak*

hayatta kalma ve dünyada saygı görme hakkını savunmuş, bunu temsil eden bir liderlik yapmıştır. Ancak Denktaş, müzakere sanatını sonuç nereye ulaşırsa ulaşsın çok iyi kullanamamıştır, bu da müzakereyi tıkayan taraf olarak algılanmasına yol açmıştır (Ömer Çelik, kişisel görüşme, 15 Temmuz 2012).

Ada'da görev yapan ve Denktaş'ı yakından tanıyan bir isim olan büyükelçi Onur Öymen, Denktaş'ı ve Türkiye'yi daima çözümden yana olan taraf olarak tanımlar. Öymen'e göre: *Çözüksüzlük politikası takip eden Rumlardır. Çözüm eğer Rumların her istediğini yapmaksa, bunun adı çözüm değil teslimiyettir*(Onur Başaran Öymen, kişisel görüşme, 24 Aralık 2012). Öymen'in bu ifadeleri uzlaşmaz olanın Denktaş olmadığını göstermektedir.

Denktaş'a göre mücadelesi, büyük oranda savunmaya dayalı bir mücadele olmuştur. 1960 Anlaşmaları sonunda meydana gelen Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temelinde 1923 Lozan Anlaşmasının öngördüğü Türk- Yunan dengesi vardır diyen Denktaş'ın sözleriyle 1960 Anlaşmalarından sonraki dönem şöyledir: *Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi bu dengeyi bozardı. Türkiye buna razı değildi. Bu nedenle Rumlar ENOSİS dedikçe, Türk tarafı çift ENOSİS, yani taksim demeye başladı. Bu konuda da uzlaşma olmayınca, iki NATO ülkesinin Kıbrıs için savaşması istenmediği için, 1960 Fonksiyonlar açısından federal bir ortaklık devletinde karar kırıldı. ENOSİS ve Taksim yasaklandı. İki ortağa eşit haklar tanındı. Bağımsızlıkta ve egemenlikte eşit ortaklık vardı; bir taraf diğerine hükmedemezdi. Rum liderliği bu ortaklığı ENOSİS'e sığırma tahtası olarak kullandı. Ortaklık üçüncü yılda başımıza yıkıldı. Hedef, ENOSİS'i önleyen kısıtlamalardan, garantilerden ve Kıbrıslı Türklere verilmiş olan hak ve yetkilerden kurtularak Ada'nın Türk, Ermeni, Maronit, Latinlerden oluşan azınlıkları içeren tek halkı vardır görüntüsünü yaratarak, kendi kaderini tayin yolu (self-determinasyon) ile demokratik yoldan, çoğunluğun oyu ile ENOSİS'e varmaktı. Bunu başarabilmek için Kıbrıs Türklerini dize getirmeleri ve Garanti Anlaşmasından kurtulmaları gerekmekteydi. Biz de bunu önlemek için 1960 Anlaşmaları altında elde ettiğimiz eşitliği, bağımsızlığın ve egemenliğin Rumlara verilmediğini, iki taraftan oluşan bir idareye verildiğini, ortaklıktan dışlanmakla bu haklarımızı Rumlara teslim etmemiş olduğumuzu ulusal*

direnişimiz ile kanıtlamak zorunda kaldık. Ancak ABD'nin siyaseti Kıbrıs'ı Yunana teslim etmek, bunu yaparken de Türkiye'yi gücendirmemektir. Bu nedenle Acheson planını gündeme getirdi (Kızılyürek, 2009, ss. 22-25). Bu plana göre Ada Yunan'a verilecek, Türkiye'ye de Karpaz burnunda egemen üs verilecekti. Olmadı. Rum-Yunan ikilisi bizimle görüşür gibi yapıp zaman kazanmak oyununa başladı. Kazandığı zamanı da diğer ülkelerle anlaşmalar yaparak Kıbrıs'ın bir Yunan adası olduğunu kanıtlamak için kullanmağa başladılar. Hâlâ bu yoldadırlar. Bir anlaşma olması için uğraştık ancak Rum'un istediği gibi azınlık statüsünü kabul edemedik ve garantilerden vazgeçemedik; Rum ortağın meşru hükümet addedilmesine boyun eğemedik. Çeşitli uzlaşım önerilerini ret ederek yıllar geçti. Yirminci yılda, 13 Mayıs 1983'de BM'den bizim azınlık olduğumuz, ayrı self-determinasyon hakkımız olmadığı yönünde bir karar çıkarmayı başardılar. Artık daha fazla bekleyemedik. Kasım ayına kadar, Rumları bu heveslerinden vazgeçirmek ve BM ile ABD'yi gerçekleri görmeye davet etmekle geçirdik. Olmadı ve oy birliği ile KKTC ilan edildi. Bizi ertesi gün Bangladeş ile Türkiye tanıdı. ABD Bangladeş'i tehdit ederek tanımayı geri çekti. BM Güvenlik Kurulunda KKTC'nin tanınmaması için karar çıkarttılar. Hâlbuki buna hakları yoktu. Kosova konusunda, Uluslararası Adalet Divanı ayrı devlet ilan edilemez diye bir hüküm veya karar yoktur; konu tanınma meselesidir dedi. Biz, Türkiye'nin siyaseti doğrultusunda tanınma talebinde bulunmaksızın, görüşme yolu ile ve bu kez iki egemen devlet arasında bir ortaklık oluşturması gayreti içine girdik. Rum tarafı, BM'nin ABD'nin, İngiltere ve şimdi de AB'nin desteği ile 1963'de istediklerini ve silah zoru ile alamadıklarını istemeye devam ediyor. Biz de hak bildiğimiz eşit egemenliğimizi, devletimizi ve Türk garantisini korumak için mücadelemizi sürdürmekteyiz (Rauf Raif Denктаş, kişisel e-posta, 10 Ocak 2011).

Rumların ENOSİS tutkusu karşısında Denктаş milli davasını *Enosis'i önlemek* olarak tanımlıyor ve ekliyordu: *Büyük dava – Kıbrıs'ta Rum'un Yunan'ın esiri olmamak davası, ENOSİS'i önlemek davası, insanca yaşamak davası, Türk Kıbrıs'ı Yunan çizmesi altında ezdirmemek davası! Türkiye*

tutkusunu... İçimizde bu tutku, Rum kilisesini yakıp kavuran ENOSİS tutkusundan daha da az değildi... Onlar ENOSİS için ölüyoruz' diyorlardı, biz ise ENOSİS olmasın diye ölüyoruz, çünkü ENOSİS olursa zaten öleceğiz' diyorduk(Denктаş, 2008, s. 65).

Denктаş'ın müzakerelerde takip ettiği genel politika, bir görüşmeci olarak müdafaasını yaptığı davaya inanarak, başkalarının kendisi ve yandaşları hakkında düşüneceklerini hesaba katmadan, müzakereleri sürdürmek olmuştur. Batı kendisine uzlaşmaz dese bile halkının eşit egemen, self-determinasyon hakkı olan iki halktan biri olduğu iddiasından ve garantilerden vazgeçmemiştir. Özellikle de KKTC ilan edildikten sonra bu politikaya daha da bağlanmışır (Rauf Raif Denктаş, kişisel e-posta, 10 Ocak 2011).

Siyasal görüşmelerde görüşmeci kendisine hükümeti tarafından verilmiş olan hedefe ulaşmalıdır. Bu bağlamda karşı tarafında ulaşmaya çalıştığı bir hedef olduğunu aklından çıkarmamalıdır. Müzakereciliği meslek olarak görmeyen Denктаş, siyasal görüşmelerde görüşmeciye verilen görevi en iyi şekilde ifa etmekle kendini yükümlü görmüştür. Denктаş'a göre: *Görüşmeci belirli yetkilerle donanmış, görüşme şartları daha önceden belirlenmiş, kırmızı çizgileri belli bir ortamda sorumluluk verilmiş, savunduğu davaya inanmış bir müzakerecidir* (Denктаş, 2004, s. 103).Denктаş, bir görüşmecinin çok sabırlı ve ısrarcı olması gerektiğini düşünmektedir(Rauf Raif Denктаş, kişisel e-posta, 10 Ocak 2011).

Barış sürecinde liderlerin önemi büyüktür. Bütün barış süreçleri, risk almayı gerektirmiştir. Liderin, bazen politik bazen de kişisel cesaret bazen de her ikisini birden göstermesi gerekmiştir.

Robert Putnam ve Andrew Moravcsik'in söylediği gibi, *liderler, iç politika ve uluslararası pazarlık arasında bir bağlantı kuran iki aşamalı bir oyunun merkezi stratejik aktörleridir* sözü Denктаş'ın yukarıdaki söylediklerini onaylar niteliktedir (Demir, 2007, s. 15). Denктаş, bu doğrultuda iç ve dış politikayı uluslararası konjonktüre göre dengelemiştir. Zaman zaman iç politikada mücadeleyi, zaman zaman da uluslararası mücadeleyi tercih etmiştir.

Tanınmayan bir devlet olarak bölgesel ve uluslararası düzeyde bir faaliyet yürüten Denктаş'ın belirttiği bu hususlar doğrultusunda başarısı iki önemli noktada toplanmaktaydı;

1. Görüşme yapmaları için kendilerine çağrı yapılan Kıbrıslı liderlerden birinin Cumhurbaşkanı, ötekinin ise her zamanki gibi toplum lideri değil, ancak iki eşit taraf oldukları gerçeği BM Genel Sekreterine kabul ettirilmekteydi. Bu durum, bir anlamda Denктаş'ın büyük bir inançla ve ısrarla ileri sürdüğu tezin kabulü anlamına gelmekteydi.

2. Denктаş'ın ileri sürdüğu yüz yüze müzakerelere geçilmeden önce, ortak bir zemin oluşturulması için ilk olarak dolaylı görüşmeler yapılması gerektiği tezinin kabulü önemliydi (Gazioğlu, 2000, s. 159).

2. Toplumlararası Müzakereler ve Denктаş (1968)

Denктаş'ın Kıbrıs Türk Cemaat liderliğinden önce 2 Haziran 1968'de Lübnan'da Toplumlararası Müzakerelere Kıbrıs Rum Cemaat Meclisi Başkanı Glafkos Klerides'le başlaması önemli bir kırılma noktası olmuştur (Milliyet, 4 Haziran 1968, s. 1).

Özellikle Kıbrıs Türklerinin 5 yıl sonra Kıbrıs Cumhurbaşkanı Muavini seçimlerinde (1973) Denктаş'ı seçmesindeki önemli kırılma noktası Lübnan'da başlayan ve müzakereciliğinin ilk deneyimi olan başarılı performansıylay göz doldurmasıydı. Denктаş, bu müzakerelerden önce, (bilindiği gibi Mart 1964'de BM Güvenlik Konseyinde yaptığı konuşma sonrasında) Kıbrıs Rum otoritelerince istenmeyen adam ilan edilmiştir. BM Güvenlik Konseyi'ndeki başarılı konuşmasından sonra Denктаş, Ankara'da zorunlu bir biçimde yaşamak durumunda kaldı. Ankara dönüşünde Kıbrıs Türklerinin 1963-1968 arası yaşamakta olduğu iç kısıtlamalarını ve baskı altındaki koşullarını yumuşatacak önlemler alması halk arasında büyük memnuniyet yaratmıştı. Denктаş'ın BM Güvenlik Konseyinde yaptığı tarihi konuşmanın ardından uluslararası toplumun konuşmaya başladığı ilk uluslararası gelişmedir. Denктаş'ın Toplumlararası müzakereler serüveninde yani 1968-2004 yılları arasında aralıksız Kıbrıs Türk Liderliğini sürdürmesi, dünyada ender görülen bir durumdur. Denктаş adeta

BM'nin gözetiminde Kıbrıs Rum Liderleriyle 100 yıl Savaşları'nı andıracak uzunlukta müzakerecilik yapması dünyada diplomasi yoluyla ulusal kurutuluş savaşının biricik örneği olarak şimdiden tarih sahnesindeki yerini almıştır.

3. Cenevre Görüşmeleri ve Denктаş (1974)

Rum taraflıyla yapılan müzakerelerin yanı sıra, Kıbrıs sorununun uluslararası bir hal alması ile İngiltere ve ABD'nin yanı sıra, uluslararası arenada en önemli diplomatik aktör sayılan BM, konuya arabulucu taraf olarak dâhil olma misyonunu kendine yüklemiştir. BM Genel Sekreterleri tarafların başkentlerini ziyaret ederek, çözüm sürecini hızlandırmak amacıyla çeşitli barış planları hazırlamışlardır. 1974 yılında Türkiye'nin Ada'ya askeri müdahalesinin ardından, garantör ülkeler İngiltere, Yunanistan ve Türkiye dışışleri bakanları düzeyinde Cenevre'de bir toplantı düzenlenmiştir. I. Cenevre Görüşmeleri (25-30 Temmuz 1974), BM'nin 20 Temmuz 1974 tarihinde yayınladığı 353 numaralı karar çerçevesinde gerçekleşti (Milliyet, 25 Temmuz 1974, ss. 1, 8).

BM, bu kararında bütün devletleri, Kıbrıs'ın egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı duymaya davet ederek, derhal ateşkes yapılmasını, Kıbrıs Cumhuriyeti'ne karşı yabancı askeri müdahalenin derhal sona erdirilmesini, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde uluslararası anlaşmalara aykırı olarak bulunan yabancı askeri personelin derhal Ada'dan çıkmasını istemiş ve üç garantör ülkeyi bir araya gelerek bir an öncede bölgede barışı ve Kıbrıs'ta anayasal hükümeti tesis etmeye davet etmiştir. Birinci Cenevre Konferansına göre, Kıbrıs Rum ve Yunan güçlerinin kuşatması altında bulunan *Kıbrıs Türk enklavları* boşaltılacak, esir düşen asker ve siviller karşılıklı olarak iade edilecek, BM'nin 353 numaralı kararı çerçevesinde bölgede barışın Kıbrıs'ta da anayasal hükümetin kurulması için görüşmeler yapılacaktır. Ayrıca, 8 Ağustos tarihinde Garantör ülkelerin yanı sıra iki toplumun temsilcilerinin de katılacağı görüşmelerin başlayacağı belirtiliyordu. Bu görüşmelerde konuşulacak gündem, anayasal düzene geri dönmesi ve Cumhurbaşkanı yardımcısının 1960 Anayasası çerçevesinde göreve geri dönmesi olarak belirlenmiştir. Ancak, Türk tarafı Kıbrıs Cumhuriyeti'nde fiilen Türk ve Rum

olmak üzere iki muhtar idare vardır ifadesinin ortak açıklamaya girmesinde ısrar etmiş ve bunu kabul ettirmiştir. Bu ifadeler, Türk tarafının federal bir çözüme yöneldiğinin, ayrıca federal devletin iki toplum temelinde değil, iki yönetim temelinde kurulmasını benimsediğinin de en açık göstergesiydi. Ancak Rumların anlaşma şartlarına uymaması Ada'da karışıklıkların devam etmesine yol açtı. Denктаş bu durum karşısında, *Ada'da ateşkese uymayanlar Türkler değil Rumlardır. Eğer karşı taraf Cenevre Anlaşmasını bozmak için vesile arıyorsa, vesile çoktur* derken, Türkiye Başbakanı Ecevit: *Sayın Denктаş'ın değerli kişiliğinde, Kıbrıs Türklerini yeni aydınlık günlerin eşliğinde kutluyorum. Kıbrıs için saptanacak nihai çözüm, bizim açımızdan her şeyden önce Kıbrıs Türklerinin kabul edeceği ve istediği çözüm olmalıdır. Bu bakımdan Sayın Denктаş bize ışık tutacaktır* demiştir (Denктаş, 1999, s. 385).

I. Cenevre Görüşmelerinde kararlaştırılan ikinci görüşmeler öncesinde Türkiye Başbakanı Ecevit, Cenevre'de takip edilecek politikayı *coğrafi temele dayanan federal bir idare* istenmesi olarak açıkladı. Türkiye Dışişleri Bakanı Turan Güneş başkanlığındaki Türk heyeti ise Cenevre'de uygulayacakları politikayı şöyle açıklamıştır: *Konferansı çok uzatmak niyetinde değiliz. Yunanlılardan bir fedakârlık istediğimiz yoktur. Kendi hakkımızı istiyoruz. Ve yalnız kendi hakkımızı istiyoruz. Başkaları hakkında da bir şey istemiyoruz* (Denктаş, 1999, s. 389).

Görüşmelerin başlamasına saatler kala Rum tarafı yeni bir krize yol açmıştır. Konferanstan önce Türkiye Dışişleri Bakanı Turan Güneş ile Yunanistan Dışişleri Mavros ikili temaslarda bulunmuştur. Mavros, *BM'nin 353 sayılı kararının uygulanmasını istemesi tansiyonu yükseltti. Yunan heyeti önce ateşkes uygulansın, Türk birliklerinin etrafına BM kuvvetleri yerleştirilsin ve ondan sonra görüşelim* tezini ileri sürdü. Yunan heyetinin bu tezi üzerine Türk heyeti, Türk birliklerinin buldukları yerde hapsedilmek istendiğini anlamıştır (Denктаş, 1999, ss. 343-344).

Konferans öncesi gerginlik, görüşmelere de yansımıştır. Görüşmelere Kıbrıs Rum Kesimini temsilen katılan Glafkos Klerides'in kendisini Cumhurbaşkanı, Türk tarafını temsilen görüşmelere katılan Rauf Denктаş'ı ise

sadece Türk Toplumunu Temsilcisi olarak tanıtmak maksadıyla müzakere masasına bu sıfatları belirten tabelalar konulmasında ısrar etmesi, Türkiye ve Türk tarafının tepkisine yol açtı. Rumların amacı diplomatik bir oyunla, dünya kamuoyuna karşı, Kıbrıs'ta tek devlet vardır mesajı vermektir. Ancak Denktaş'ın itirazları diplomatik bir başarıya dönüştü ve sonuç olarak, Rumlar her iki tarafın da masaya tabelasız oturması önerisini sunmak zorunda kalmışlardır (Öymen, 2002, s. 31).

Cenevre Görüşmeleri'nin hemen öncesinde, Denktaş bir belge hazırlayarak Klerides'e vermiştir. Belgede, Denktaş şu konular üzerinde durmuştur:

1. *Kıbrıs Cumhuriyeti, bağımsız, hükümler ve iki toplumlu bir devlet olarak devam etmelidir.*

2. *Devletin bağımsızlığında Türk toplumunun mevcut ve değişmez ortaklık ve müşterek kuruculuk statüsü mutlak surette tanınmalı ve saygı görmelidir.*

3. *Devlet idaresinde Türk toplumunun iştiraki 1960 Anayasası çerçevesinde ve onun esprisine uygun olarak sağlanmalı ve bu anayasa çerçevesinde Türk toplumunun ve toplumların toplumsal konulardaki salt etkinliği devam etmelidir.*

4. *Türk toplumunun devletteki müşterek kurucu ve ortaklık statüsünü yansıtabilecek biçim ve nitelikte yöresel etkinlik devam etmelidir (Denktaş, 1999, ss. 343-344).*

Denktaş'ın görüşü, bağımsızlıktaki ortaklığın sonucu olarak devletin çift topluma dayalı olması gerektiği yönündeydi. Denktaş, *Bu da idarede nüfus oranında katkı, diskriminasyonu önleyici tedbirlerin devamı, çift resmi lisan, toplumsal özerklik, ekonomik kalkınmamızı engelleyici tedbirlerin kaldırılması ve 1959 Anlaşmasında bazı haklara karşılık olarak mal ve can emniyetini daha iyi sağlayacak, toplumlararası sürtüşmeyi önleyecek, ekonomik gelişmemize yardımcı olacak bölge otonomisini öngörür. 1960 Anayasasında hükümet fonksiyonları ile toplumsal yetkiler arasında bir ayırım vardı. Biz, bu ayırımın*

devamını ve toplumsal otonomiye bölgesel otonominin de eklenmesini istiyoruz demiştir (Denktaş, 1999, ss. 343-344).

Türk tarafı, 8 Ağustos 1974 tarihinde başlayan İkinci Cenevre Görüşmeleri'nde coğrafi esasa dayalı federal çözüm şeklini temel alan iki ayrı öneri sunmuştur (Milliyet, 9 Ağustos 1974, s. 6). Rauf Denktaş'ın Klerides'e verdiği ve Kıbrıs Türk idaresinde kalacak olan toprak oranının % 34 olarak belirlendiği *iki bölge, iki uluslu federal bir devlet* şeklini öngören önerinin yanı sıra, Türk heyetinin sunduğu ve aslında Kissinger'ın Türk tarafına dayattığı *çok kantonlu federasyon* tezini içeren adını Dışişleri Bakanı Turan Güneş'ten alan Güneş Planı'dır. Bu planda öngörülen biri büyük beşi küçük olmak üzere Kıbrıslı Türklerin idaresinde olacak altı kantonun toplam toprak oranı yine % 34 olarak belirlenmiştir. Ancak öneri, Rumlar tarafından kabul edilmemiştir (Kızılyürek, 2009, ss. 36-38). Sonuç vermeden dağılan 2. Cenevre Konferansının sonunda, Kissinger'ın önerisini reddeden Rumlar olmasına rağmen, İngiltere Dışişleri Bakanı Callaghan, düzenlediği basın toplantısında Türkiye'yi suçluyordu. Kissinger'ın anılarına göre, konferans sırasında Kissinger'ı arayan Callaghan, *Türkler güneye doğru ilerliyor, savaşa gireceğiz* diyordu, Kissinger ise *bunun çok büyük bir hata olacağını* söylemiştir (Onur Başaran Öymen, kişisel görüşme, 24 Aralık 2012).

Cenevre Konferansı sonrası, ilgili BM Genel Kurulunda, 1 Kasım 1974 tarihinde yabancı askerlerin Kıbrıs'tan çekilmesi istendi ve bütün devletler, Kıbrıs'ın egemenliğine, bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve bağlantısızlığına saygı duymaya çağrılmıştır. Kurt Waldheim, Kıbrıs sorununun çözümünde yardımcı olmak üzere görevlendirilmiştir. Kurt Waldheim, Başbakan Bülent Ecevit'e bir mesaj göndererek, Türk hükümetini soğukkanlı davranmaya davet etmiştir. Bu mesaj şu şekildedir: *Kıbrıs'ta bugün vuku bulan olaylar hakkındaki derin endişemi ifade etmek isterim. Birleşmiş Milletlerin Kıbrıs'ta hususi sorumlulukları vardır ve on seneyi aşkın bir zamandan beri teşkilat, gerek Ada'da barışın muhafazası ve gerek Ada'nın sorunlarına devamlı bir çözüm şekli bulunması için çok gayret sarf etmiştir. Kıbrıs sorunun esasında onun toprak bütünlüğü, egemenliği ve siyasi bağımsızlığı yatmaktadır ve bunları*

etkileyecek şekilde her gelişme Güvenlik Konseyince tespit edildiği veçhile Kıbrıs konusundaki BM sorumlulukları yönünden çok ciddi inikâsı vardır. Şu anda Kıbrıs'taki hali hazır gelişmeler hakkında tam bilgiye sahip değilim. Bu bilgiyi alıncaya kadar Kıbrıs ile yakından ilgili hükümetlere azami itidali göstermeleri ve daha şiddete meydan verecek harekettten tevakki etmeleri için müracaat ediyorum (Hristidi-Ergüz, 2010, s. 552).

Kurt Waldheim Ecevit'e mesaj gönderirken, ABD Dışişleri Bakanı Kissinger ise, Ankara'daki ABD maslahatgüzarı Spsin'e şu mesajı göndermiştir: *Derhal, Dışişlerinin en yüksek yetkilisini bularak şunları iletiniz:*

1. *Amerikan hükümeti, Yunan hükümetine başvurarak Ada'daki durumu ciddiyetle değerlendirmesini istemiştir.*

2. *Yunan hükümetine bildirdik ki, ABD, Ada'daki devleti egemen ve bağımsız tek bir devlet olarak görmeye devam etmektedir ve Ada'daki aksiyonlarımıza bu görüşümüz hâkim olmaya devam edecektir.*

3. *Yukarıdaki ilkeye uygun olarak ABD hükümeti, Ada'nın siyasal ve anayasal statüsünü değiştirecek herhangi bir hareketi tasvipte karşılayamaz. Kıbrıs probleminde toplumlararası görüşmeleri, Kıbrıs Türk toplumunun güvenliği için gerekli garantileri teminat altına alacak barışçı bir çözüm yolunu desteklemeye devam ediyoruz.*

4. *Son olarak ABD azami itidalin ve sabrın gösterilmesinin önemli olduğuna; Doğu Akdeniz'deki durumun istikrarsızlığı daha çok arttırabileceğine, iki NATO müttefiki arasındaki ilişkileri ağırlaştıracak ve dış kuvvetlere Batı güvenliği menfaatlerinin aleyhine olarak meseleyi istismar etme olanağından kaçınılması gerektiğine inanmaktadır.*

5. *Görüşmeniz sırasında belirtmelisiniz ki bizim darbe ile hiçbir şekilde iliştiğimiz olmamıştır* (Hristidis-Ergüz, 2010, s. 559).

Hem İngiltere'nin hem ABD'nin bu mesajlarına bakıldığında, iki devletin de Türkiye'nin Ada'ya müdahalesini desteklemedikleri, Ada'daki problemlerin diplomasi yoluyla çözülmesini istedikleri görülür.

4. Kıbrıs Nüfus Mübadelesi, Viyana Görüşmeleri ve Denктаş (1975-1976)

Kıbrıslı Türkler ve Rumlar arasında 2 Ağustos 1975 tarihinde Viyana'da gerçekleşen nüfus mübadelesi, 1974 müdahalesinden sonra Denктаş'ın en önemli diplomatik başarılarından biridir. Öyle ki Rum Cumhurbaşkanı Makarios, anlaşmayı kabul ettiği için müzakereci Klerides'i görevden almıştır. Realist iki lider olan Denктаş ile Klerides bu anlaşmayla aslında gelecekteki çözümün iki bölge karakterinin de önemli bir temelini atmışlardır. O günlerde yakınlarını kaybeden Rumlar veya Türkler acılarıyla bir takım fanatik maceralar yapabilirlerdi. Bu gerçekler ışığında iki lider Kuzeydeki Rumları Güneye, Güneydeki Türkleri de kuzeye geçişlerini sağlayacak tarihi bir anlaşmayı yapmış oldular. Bu anlaşma doğal olarak Türk tezlerini güçlendirirken Rum tezlerini zayıflatmıştır. Bu başarı diplomasi alanındaki derin maharetini gösteren Denктаş'a ait olduğunu söylemek sanırım yanlış olmaz. Bu arada, yeni bir çözüm için bir araya gelen Glafkos Klerides ve Rauf Denктаş, 14 Ocak 1975 tarihinde, Kıbrıs sorununda esasla ilgili görüşmeleri başlatma kararı almışlardır. Klerides, *özli yetkilerle donatılmış, iki toplumlu, merkezi güçlü federal bir devlet yapısı ile çok kantonlu coğrafi bir düzenleme önermiştir*. Kıbrıs Türk tarafına kalacak toprak oranının, Kıbrıslı Türklerin nüfus oranına yakın olmasını da ileri süren Rumlar, serbest dolaşım ve serbest mülk edinme haklarının uygulanmasını talep etmiştir. Kıbrıs Türk tarafı ise, *iki toplumun bir arada yaşamasının uygun olmadığı 1960-1975 tecrübesiyle anlaşıldığına göre, federal devlet sadece bir federasyonun kurulması için gerekli olan ve devlet mekanizmasının düzgün işlemesini sağlayacak kadar yetki bırakılmasını, diğer bütün yetkilerin federe devletlere ait olmasını istemiştir*. Nitekim taraflar uzlaşma sağlayamadılar. Kıbrıs Türk tarafı 13 Şubat 1975 tarihinde, tek yanlı Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kuruluşunu açıkladı. Denктаş'a göre; *federal bir devlet kurulmasına karar verilmişti ve KTFD'nin ilanı da federal bir devletin bir kanadını oluşturmaktan öte bir amaç gütmüyordu* (Aydoğdu, 2005, s. 151).

KTFD'nin ilanının ardından Viyana'da yapılan 30 Temmuz-2 Ağustos 1975 tarihleri arasında üçüncü turunda Nüfus Mübadelesi Anlaşmasına varılmış

ve bu anlaşmanın eylül ayı içerisinde BM gözetiminde fiilen uygulanmasıyla Güney'de kalan 8.000 kadar Türk, kendi arzularıyla Kuzey'e geçiyor, Kuzey'de kalan Rumların birçoğu da kendi arzularıyla Güney'e gönderilmiştir. 1974 olayları ve sonrasında Güney'den Kuzey'e geçen Kıbrıslı Türklerin toplam sayısı 65,000'i buluyordu (Yelçe, 2008, s.28). Rumların yaşattığı acılar sonucu Ada'da yaşanan sıcak çatışma döneminde, Rumlar da mübadeleyi kabul etmiştir. Son 40 yıldır, kuzeyden güneye geçen Rumlar, Rum siyasetinin belirleyici malzeme konusu olmuştur. Rum siyasetçilerin, *Rumlara kuzeye geri döneceksiniz* propagandası hala devam etmektedir.

Viyana mutabakatına bağlı olarak Klerides, Türk tarafına harita da içeren Kıbrıs Rum önerilerini 24 Nisan 1976 tarihinde, gayri resmi ve imzasız olarak vermiştir. On gün sonra Denktaş, Türk önerilerini verirken, Klerides de Kıbrıs Rum önerilerinin aslını vermeyi düşünmüştür. Ancak, Türk tarafı kendi önerilerini sunmak yerine, kendi toplumu içinde zor durumda olan ve Türklere gizli anlaşma imzalamakla suçlanan Klerides'in Türk tarafına verdiği önerileri basına sızdırmıştır. Önerileri basına sızdıran Türk hariciyesiydi. Klerides'in ılımlı bir yaklaşım izlemesi ve Batı dünyasının desteğine sahip olması, Türk hariciyesini rahatsız etmiştir. Klerides'in önerilerini, basına sızdırdığını kabul eden ve ondan kurtulmaya karar veren Kıbrıs masası şefi büyükelçi Ecmel Barutçu, bu davranışının sebebini şu şekilde anlatmıştır *Bu adamın Batılılar nezdinde bir itibarı vardı. Bu yüzden Batılı devletler bize sık sık onu güç durumda bırakmayın deyip, bizden bir şeyler koparma oyunu oynuyorlardı. Bizimle devamlı olarak ikili oynayan bu adamdan kurtulmanın zamanı geldiğini düşündüm. Bunun üzerine Türkiye'deki bazı gazetelere Klerides'in Rum tekliflerini Türk tarafına on gün evvelinden gayri resmi olarak verdiği haberini uçurttum. Klerides bu olay hakkında şunları söylemektedir: Denktaş'la aramızda şöyle bir konuşma geçmişti: Ben sana önerilerimi vereceğim, sen de bana on gün sonra kendi önerilerini vereceksin. Önerileri önce kimin sunduğunu açıklamayacaktık Ne var ki Türkiye, Fırsattır, Klerides'i uçurumun kenarında bulduk, basalım tekmeyi gitsin, böylece ondan kurtulmuş oluruz dedi.*

Klerides'e göre: *Rumların uğraşı Kıbrıs'ın bir Kıbrıs Rum devleti olması ve Kıbrıslı Türklerin bu devlette koruma altına alınmış bir azınlık durumuna indirilmesi iken, Kıbrıslı Türklerin uğraşı bu tür girişimleri yenilgiye uğratmak ve kendi görüşlerine göre Zürih-Londra Anlaşmalarının iki toplum arasında yarattığı ortaklık kavramını idame ettirmektir. İhtilaf, bu nedenle, bir prensip ihtilafı idi, her iki taraf da uzlaşmak yerine, bu prensip için tartışmayı ve hatta gerekirse çarpışmaya hazırdılar* (İnanç, 2007, ss. 82-84).

5. Dört İlke Anlaşması ve Denктаş (1977)

Denктаş'ın bir başka önemli diplomatik başarısı 1977 yılında Makarios'a imzalattığı *Dört İlke Anlaşmasıdır*. Denктаş-Makarios görüşmesi sonucunda Denктаş tarafından kaleme alınan, Makarios tarafından da kabul edilen *We are seeking* (Amaçlıyoruz) başlıklı, dört maddelik bir metin ortaya çıkmıştır. Metin, iki bölgeyi, iki toplumlu federatif bir cumhuriyetin kurulmasını, bağımsız ve bağlantısız bir yönetimi öngörmekteydi. *Makarios bunları ettiği yemine aykırı olarak kabul etti, ondan sonra kalbi dayanamadı ve 3 Ağustos 1977'de de öldü* yorumunu yapan Türkiye'nin Lefkoşa Büyükelçisi Candemir Önhon (1976-1979), dönemi şöyle anlatmaktadır: *Makarios, bazı realiteler olduğunu görmüş, Denктаş'la anlaşmaya varmış, ancak ömrü yetmemiş ve yerine Kyprianou seçilmiştir. Makarios ölmeden önce, 1977 görüşmeleri başlamadan önce, EOKA'cı Klerides ile bir görüş ayrılıkları olmuştur. Makarios, Klerides'i tenkit etmiş, verdiği yetkiyi aştığını ileri sürerek, görüşmecilikten istifa etmesini istemiş, Klerides istifa etmiş yerine EOKA'cı Papadopoulos'u tayin etmiştir. O sıralarda Türk tarafının görüşmecisi, avukat Ümit Süleyman Onan'dı. Papadopoulos'un görüşmeci olduğunu görünce Türk tarafı sıkıntılı bir dönem geçirmiştir. Çünkü Papadopoulos ile anlaşmak mümkün değildi. Türk tarafının yaşadığı sıkıntıyı Onan şöyle anlatır: ... Rumlar, yani Tasos Papadopoulos bize bir harita sundu. Yüzde 20'lik bir harita. Ve bildiğiniz gibi Denктаş-Makarios anlaşmasında esas konu iki toplumlu ve iki bölgeyi olunmasıydı. Bycommunal-byzonal. Orada çıkan harita, üç bölgeyi gibi bir durum gösteriyordu. Bilhassa Karpaz bölgesinde. Biz bunun kabul edilemez bir harita olduğunu söyledik.*

Çünkü Makarios-Denктаş anlaşmasının esaslarından bir başka husus: Türklerin ekonomik kalkınmasını öngörecek bölge nispeti, yani ayrılırken Türklere ayrılacak bölge düşünülürken, Türklerin ekonomik oranda gelişmesini sağlayacak bir şekilde toprak istiyorduk. Biz bunları ve bütün o Denктаş-Makarios anlaşmasındaki hususları belirttik. Dedik ki: Bunlar anlaşmadaki hususlara aykırıdır ve ilaveten de bu % 20'lik durum asla kabul edilemez. Tasos Papadopoulos bize Hiçbir zaman. İki bölge durumu anlaşmada yoktur dedi. Doğruydu, yoktu. Ama neydi doğrusu? Makarios Denктаş Bey'le anlaşmalarında, Ben dedi, toplumuma bu zamanda, bugünkü ortamda iki bölge kelimesini kabul ettiremem. Onun için onu anlaşmaya koyamam. Denктаş Bey de döndü, gerek Makarios'a gerekse Waldheim'a dedi ki: Eğer iki bölge ve iki toplumlu husus geçmezse, bu anlaşma içerisinde kabul edilmezse ben anlaşmada yokum. Waldheim zabıtlara geçirerek altını çizerek söylüyorum, Ben şahidim dedi. Denктаş Bey'in bu söyledikleri üzerine Makarios'a döndü ve Siz de kabul eder misiniz? dedi. O da kabul etti halka ilan edilmemesini isteyerek. Waldheim da buna şahitti. Biz Viyana'ya gittiğimizde Papadopoulos bize Bakın, dedi. Makarios-Denктаş anlaşmasına, iki toplumlu, iki bölge terimleri yoktur. Onun için bu iddialar doğru değildir dedi. Ben de onun üzerine Sayın Genel Sekreter'e Sizi burada mahcup etmek ya da güç bir duruma sokmak niyetinde değiliz. Ancak siz Denктаş-Makarios'la yapılan Şubat 77'deki anlaşmada, o toplantıda bizzat ekselanslar, sizler hazırınız. Ve bu toplantıda bu sözcüklerin anlaşmanın esası olduğuna şahitsiniz. Lütfen deyince Waldheim Ümit'in söylediklerine bir tek kelime ekleyecek bir şeyim yoktur dedi. Benim için ya da Türk tarafı için bu kâfiydi... (Satan-Şentürk, 2012., ss. 287-288).

Candemir Önhon'un sözünü ettiği ünlü 1977 Makarios-Denктаş görüşmeleri iki defa gerçekleşti. Denктаş'ın kendi deyimiyile *aradaki buzları çözmek üzere* 9 Ocak 1977 tarihinde, Makarios'a yazdığı mektupla daveti sonucu, 12 Şubat 1977 tarihinde, BM Genel Sekreterinin de katılımıyla olmak üzere üst üste iki kez görüşmüşlerdir (Denктаş, 2004, ss. 47-50). Rauf Denктаş tarafından, kamuoyuna *Dört İlke* olarak yansıyan metin kaleme alınmış ve Makarios tarafından olumlu karşılanmıştır. Toplantılar esnasında, Kıbrıs

Cumhuriyeti'nin iki toplumlu ve federal bir devlet olması kararlaştırılmıştır. Türk tarafına iki toplumlu teriminin iki bölge anlamına geldiği söylenmiştir ve tepki çekeceği gerekçesiyle ve Makarios'un isteği üzerine bölge kelimesi kullanılmamıştır (Topur, 2002, s. 150). Müzakereleri değerlendiren Denктаş: *iki toplumlu devlet, eşit ortaklık esasına dayanan ÜNİTER devlet meselesi zaten görüşmelerde söz konusu olmadı. Bugün de Kıbrıs'ın karakteri iki bölgelidir...* demekteydi (Milliyet, 14 Şubat 1977, s. 7). Türk tarafı özetle, iki toplum arasında siyasi eşitlik üzerinde durmuş, cumhuriyetin merkezi yapısı için federal yapı zemininde anayasa önerileri getirmiştir. Rum tarafı görüşmelere, Kıbrıs Cumhuriyetinin anayasal yapısıyla ilgili bir belge ile toprağa ilişkin bir harita vermiştir. Dört İlke Anlaşması'na göre;

1. *Bağımsız, bağlantısız, iki toplumlu bir federal cumhuriyet kurulması esastır.*

2. *Her iki toplumun yönetiminde olacak topraklar, ekonomik yeterlilik veya verimlilik ve toprak mülkiyeti ışığında müzakere edilmelidir.*

3. *Dolaşım özgürlüğü, yerleşim özgürlüğü, mülkiyet halkı (üç özgürlük) gibi ilke sorunları ve öbür özellikle konular görüşülmeye açık olacaktır, ama iki toplumlu bir federal sistem esas ve Kıbrıs Türk toplumu için çıkabilecek belli uygulama güçlükleri göz önünde tutulacaktır.*

4. *Merkezi federal hükümetin yetkileri ve işlevleri, ülkenin birliğini, devletin iki toplumlu özelliğini dikkate alarak koruyacak biçimde düzenlenecektir* (Fırat, 2002, s. 766).

Söz konusu görüşmeler için Denктаş'ın 53. yaş gününde, BM'nin ara bölgedeki binasında (Lefkoşa Havaalanı), Makarios'la bir araya gelen Denктаş, o günü şöyle anlatmaktadır: *Makarios kaç yaşında olduğumu sordu. 33 yaşındayım dedim. Makarios, yok canım, biraz daha yaşlı değil misin diye sordu. Size karşı, ENOSİS'e karşı mücadele ile geçen yıllarımızı yaşadım saymıyorum dedim* (Denктаş, 2004, s. 49). Kıbrıs davasına ömrünü adayan lider Denктаş'ın esprisi ironik bir durumu yansıtmaktadır.

6. Doruk Anlaşması - Denktaş ve Konfederasyon Teklifi (1979)

Makarios'un 3 Ağustos 1977 tarihinde ölümü üzerine kesintiye uğrayan görüşmelere, Rum tarafı, Kyprianou ile devam etme kararı almıştır. Ancak, Kyprianou, Denktaş'ı görüşmek için iki yıl bekletecekti. Bu nedenle, 1978 yılında Viyana'da Türk tarafı, BM'ye kapsamlı çözüm önerileri sürmüştür. 13 Nisan 1978 tarihinde, Denktaş'ın Anayasa Danışmanı Mümtaz Soysal'ın, bu önerilerle ilgili yaptığı basın açıklaması şöyledir: *Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin Kıbrıs Türk toplumu önerilerinin ana hatları bugün Cumhurbaşkanı Denktaş adına BM Genel Sekreteri Dr. Kurt Waldheim'a sunulmuştur. Türk hükümetinin fiili desteği ve moral teşviki ile hazırlanmış bulunan bu öneriler, Kıbrıs sorununun aşağıda sıralanan önemli noktalarını kapsamaktadır:*

1. *Federal Anayasa*
2. *Federe Devletlerin toprakları ve ortak su projesi konusunda bir öneri*
3. *Ekonomik önemi ve yerleşme konusunda haiz bulunduğu kapasite nedeniyle öneri paketi içine ayrı bir kalem olarak dâhil edilen Maraş.*

BM Genel Sekreteri Dr. Waldheim'in Kıbrıs eski Özel Temsilcisi Perez de Cuellar'ın da gayretiyle, ancak iki yıl sonra, 19 Mayıs 1979'da Denktaş'la Kyprianou, toplum liderleri sıfatıyla bir araya geldiler (Milliyet, 19 Mayıs 1979, ss. 1, 14). 10 maddelik bir metin ortaya çıkmıştır.

19 Mayıs 1979'da, BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in huzurunda, Lefkoşa'da 10 maddelik Doruk Anlaşması imzalandı. Anlaşmanın maddeleri şu şekildedir:

- 1- *Toplumlararası görüşmeler 15 Haziran 1979'da yeniden başlayacaktır.*
- 2- *Görüşmelerin temelini 12 Şubat 1977'de varılan Denktaş-Makarios anlaşması ve Kıbrıs sorununa ilişkin BM kararları oluşturacaktır.*
- 3- *Cumhuriyetin tüm yurttaşlarının insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı gösterilecektir.*
- 4- *Görüşmeler tüm toprak ve anayasa sorunlarını kapsayacaktır.*

5- *Görüşmecilerin toprak ve anayasa sorunlarını çözümlenebilmek amacıyla başlattıkları görüşmelerde, Maraş'ın BM gözetiminde yeniden yerleşime açılması konusunda bir anlaşmaya varıldıktan sonra, Kıbrıs sorununun diğer yönleri ile ilgili görüşmelerin sonucu beklenmeden, bu anlaşma uygulanacak.*

6- *Görüşmelerin sonucunu olumsuz şekilde etkileyecek hareketlerden kaçınılacak ve iyi niyet, karşılıklı güven ve normalleşme koşullarına dönüşü kolaylaştırabilecek pratik tedbirlerin alınacaktır.*

7- *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin askerden arındırılması ve bununla ilgili konular görüşülecektir.*

8- *Cumhuriyetin bağımsızlığı, egemenliği, toprak bütünlüğü ve bağlantısızlığı, bir başka ülke ile kısmen veya bütün olarak birleşmesi veya taksimi ve de ayrılmanın her şekline karşı olunacağı hususunda gerekli garantiler konusunda anlaşılmıştır.*

9- *Görüşmeler, gecikmelerden kaçınılarak sürekli ve temelli bir şekilde sürdürülecektir.*

10- *Görüşmeler Lefkoşa'da yapılacaktır (Öksüzoğlu, 2009, ss. 182-183).*

Bunun 4 maddesi tamamen şekildi, 6 maddesi ise operatifti, onun 3 maddesi Türkler, kalan 3 maddesi ise Rumlar lehindeydi. Ondan sonra Kıbrıs meselesi hakkındaki gelişmeler aslında 1977 Ocak ayında kabul edilen bu 4 maddelik metnin etrafında gelişti. Bugün Annan Planı'na baktığımızda dahi bu metnin esintilerini görürsünüz (İnanç, 2007, ss. 82-84).

Sonuçsuz kalan anlaşmalar için Mümtaz Soysal, *Kıbrıs sorununun temelinde karşılıklı güvensizlik yattığı görüşündedir*. Soysal'a göre: *Çözüm noktası da başlangıç noktası da güvensizliğin giderilmesi olmalıdır. Toprak ödünlerinden önce düşünülmesi gereken, karşılıklı güvenin mihenk taşı olarak ortak mekanizmaların kurulup işlemeye çalışmasıdır. Az konuda önemde konuya ilişkin olarak sınırlı yetkilerle bu çeşit mekanizmalar kurulup işlemeye başlamadıkça ve karşılıklı iyi niyetlerin varlığı somut olarak görülmedikçe, toprak alışverişi gibi her konudan daha fazla güven isteyen bir konuyu öncelikle*

ele almak niye. Bu mantık, Türkiye'ye ve Kıbrıs Türklerine kabul ettirilmek istenecek olan mantıkla taban tabana zıttır. Sorunları, eş zamanlı olarak çözümlemenin son Denktaş- Kyprianou zirvesince de kabul edilmiş bir ilke olduğunu unutanlar, toprak ödünlerine ve iskân sorunlarına öncelik verir gibi bir havaya girmişlerdir. Bu çabaya karşı en tutarlı formül, Denktaş'ın çok önceleri ortaya attığı ve hala geçerli olan eşitlik temeline dayalı geçici ortak yönetim formülü olabilir. Toprak ve anayasa konularındaki büyük uzlaşmalar için gerekli güven unsurunun gerçekten bulunup bulunmadığını ve son zamanlarda pek sık tekrar edilmeye başlanan iyi niyet sözlerinin gerçek bir temele dayanıp dayanmadığını ortaya çıkaracak olan formül şimdilik ancak bu gözüküyor. Soysal, devamla Kyprianou ve Rumların asıl niyeti ve beklentilerine dikkat çekerek bu durumda, ancak Çözüm ve anlaşma için bizim bir acelemiz yok; çünkü Türkiye yakın bir gelecekte yıkılacak, çökecek, batacak ister istemez Kıbrıs'ta askerlerini geri çekecek; o zaman savunmasız kalacak olan Kıbrıs Türklerinin işini birkaç saatte bitirir ve Kıbrıs sorununu da kökünden çözeriz zihniyetindeki Kyprianou ile çözüme ulaşmamak şaşkıncı değil diyerek varılan sorunun asıl nedenine dikkat çekmektedir (Mümtaz Soysal, kişisel görüşme, 04 Nisan 2013).

Bu görüşmeleri izleyen Türk gazeteci Mehmet Ali Birand Türk önerileri aslında konfederasyonu içerdiğini gözlemlemiştir. *Öneriler, karşılıklı iyi niyetli bir ilişkinin kurulması durumunda federasyona dönüşecek mekanizmalar getiriyor, ancak ilk dönemde ayrı ayrı çalışacak kendilerini ayrı ayrı yönetecek iki küçük devletçik yaratmayı öngörüyordu* demektedir. Bu konuda Mümtaz Soysal şunları söylemektedir; *federasyon sözünü ilk telaffuz eden Türkiye ve Türk tarafıdır. Bu bir çözümdür. Örneğin, o zirvelere yani 1977 Denktaş-Makarios (Dört İlke Anlaşması) ve 1979 Denktaş-Kyprianou (Doruk Anlaşması) Zirvelerini, başkanların görüşme noktasını ısrar ederek isteyen yine Türk tarafı olmuştur. O bakımdan konfederasyon önerisi, bu konuda Türk tarafının çözüm arayışları bakımından öncülük edişinde, öneri sunuşunda önemli bir olaydır. Konfederasyon önerisini ortaya atmak birçoklarının gözünde bizim uzlaşmazlık yaklaşımımızın bir başka görüntüsüdür. Biz, konfederasyon önerisiyle çözüm*

arayıını müthiş kolaylaştırmış olduk. Çünkü bir konfederasyon kurmak, eğer özde anlaşılıyorsa, özde bir uzlaşma varsa, basit bir hukuk işlemidir. Ama uzun süre federasyon konuşulurken, bir taraf devlet, bir taraf da toplum, yani Kıbrıs Türk toplumuymuştu. Masada eşit gözükülsün diye, iki tarafa da toplum deniyordu ama aslında özde bir temel eşitsizlik vardı. Konfederasyon konuşulurken de bu eşitsizlik sürdü.

Kıbrıs Türk toplumunun belgeleri Başkan Denктаş ile Başpiskopos Makarios'un 12 Şubat 1977 tarihli toplantılarında üzerinde anlaşmış oldukları 4 ana prensibe uygun olarak bağımsız, bağlantısız, iki toplumlu ve iki bölgeci Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin yasama, yürütme ve yargı organları hakkında belirli somut ve ayrıntılı önerileri ihtiva etmektedir.

Önerilerin ana hatlarına ek olarak Kıbrıs sorununun bütün unsurları ile ortak çıkış noktaları ve anayasal bir çözüm için en uygun yaklaşımın ne olacağı hakkındaki kapsamlı bir açıklayıcı not da Genel Sekretere verilmiştir. Soysal, Waldheim'den, önerileri toplumlararası görüşmelerin başlamasını sağlayacak nitelikte gördüğüne dair bir açıklamada bulunmadan, Kıbrıs ve Atina'ya intikal ettirmemesini istemiş, Waldheim de önerilerin somut ve özlü olduğunu açıkladıktan sonra, Kyprianou'ya vermiştir (Tülümen, 1998, s. 215).

Bu önerilerin verilmesinden sonra, 18-19 Mayıs 1979 tarihinde bir araya gelen Denктаş ve Kyprianou On Nokta Anlaşmasını imzalamışlardır. Denктаş-Makarios Anlaşmasının teyidi olan anlaşmaya göre, *görüşmelerin temeli, 12 Şubat 1977 tarihli Denктаş-Makarios ilkeleri ve Kıbrıs'la ilgili BM kararları olacaktır, görüşmelerde bütün toprak ve anayasa sorunları ele alınacaktır, Maraş BM gözetimi altında tekrar iskânı üzerinde anlaşmaya varılacak ve bu hemen uygulanacaktır, Kıbrıs Cumhuriyetinin askerden arındırılması öngörülüp, bunu ilişkin sorunlar müzakere edilecekti, cumhuriyetin bağımsızlığı, egemenliği, toprak bütünlüğü ve bağlantısızlığı, başka herhangi bir devlete tamamen veya kısmen birleşmeye karşı ve herhangi bir biçimde taksime karşı yeterli güvenceye kavuşturulacaktı* (Fırat, 2002, s. 767). Ayrıca, Kıbrıs Türk toplumunun toprak konusundaki önerilerinin ana unsurlarından birisi 12 Şubat 1977'de saptanan temel prensipler içinde yer alan *Ekonomik Yaşayabilirlik veya Verimlilik*

ilkesine uygun olarak toprağın verimliliğini arttırmak üzere Türkiye'den her iki toplumun da yararı için su getirilmesi konusundaki bir ortak projedir (Denktaş, 2004, s. 52).

Netice olarak BM Genel Sekreteri Waldheim'in inisiyatifiyle 19 Mayıs 1979 tarihinde başlayan görüşmeler, 1977 tarihinde Denktaş-Makaros arasında anlaşılan 4 maddelik anlaşmayı da içeren, 10 maddelik bir anlaşma şeklinde sonuçlanmıştır (Denktaş, 2004, s. 52). Ancak bu anlaşma da daha öncekiler gibi sonuca ulaşmamıştır.

7. Kurt Waldheim Önerileri, BM'nin Kararları Berhava Etmesi ve Denktaş (1980-1983)

BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim 1976 yılında yayınladığı raporun ardından, kendi fikirlerini masaya koydu ve tarafları 9 Ağustos 1980'de Lefkoşa'da yapmış olduğu *Açılış Konuşması* ile müzakere süreci tekrar başlamıştır. (Milliyet, 9 Ağustos 1980, s. 7). Waldheim konuşmasında *Kıbrıs sorununa çözüm arayışı hedefinin anayasal çerçevesi federal, toprak veçhesi iki kesimli* bir çözüm olacağını altını çizmiştir (Aydoğdu, 2005, s. 168).

Denktaş Waldheim'in önerileri arasında ilk kez *iki kesimlilik ve güvenlik* kavramlarını bir arada zikredilmesi eşitler arasında kurulacak ortaklık olması ve 1960 ortaklığının altına coğrafya konulması şeklinde ele aldığından hemen kabul ettiklerini açıklamıştır. Kyprianou ise aynı gece iki kesimli bir çözümü kabul etmediğini açıklamıştır. Bu gelişmelere rağmen önceden varılan mutabakata çerçevesinde görüşmelerin ilki 15 Eylül 1980'de yapılmıştır. Waldheim'in başlattığı görüşmeler her hafta aşağıdaki başlıklarda ifade edildiği gibi toplamında 251 toplantıda görüşüldü ve müzakereler 14 Nisan 1983'e kadar devam etmiştir (Aydoğdu, 2005, ss. 169-169).

Kopuk kopuk süren görüşmeler sonucunda taraflar iki kesimlilik-iki bölgelilik gibi bazı kavramlarda anlaşamadığı gibi federal devlette güç paylaşımı, yerleşme, mülk edinme ve serbest dolaşım konularında anlaşamamışlardır. Uzlaşmazlıkta yükü Türk tarafına bırakmak isteyen Kyprianou'nun bunu başaramamasının temelinde Denktaş'ın bu önerileri

reddetmemesi yatar. Rum tarafı müzakereleri 1982 sonunda dondurmuş ve Mayıs 1983'de BM Genel Kurulunu toplantıya çağırmıştır.

Bu dönemde 12 Eylül 1980'de Türkiye'de askeri darbe yaşanmıştır (Milliyet, 13 Eylül 1980, s. 1). Lakin müzakerelere doğrudan negatif bir etkisi olmamıştır. Öte yandan aynı dönemde 1 Ocak 1981'de Yunanistan o günkü adıyla AT'ye tam üye olmuştur. Ekim 1981'de Yunanistan'da yapılan genel seçimleri PASOK kazandı. PASOK'un o günlerdeki üçüncü dünya yanlısı ve ulusçu lideri Andreas Papandreu, Kyprianou'yu Kıbrıs konusunu uluslararası topluma taşıma konusunda ikna etmiştir. Özel olarak bu durum müzakerelerin tıkanmasında rol oynamıştır. Zaten PASOK'un iktidara gelmesiyle Yunanistan dış politikasında yaklaşım farklılaşması doğrudan Türk-Yunan sorunlarında uzlaşmazlığın devam etmesinde ve gerginliğin artmasında etkili olmaya başlamıştır. Denктаş liderliğinde Kıbrıs Türk Heyeti 25-28 Ocak 1981 tarihlerinde Mekke ve Taiif'te yapılan 3. İslam Konferansına ilk kez Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD) tabelasıyla katılmış ve konferans belgelerine bu şekilde kayıtlara geçirilmiştir. Bu tarihe kadar İKÖ Konferanslarına *Kıbrıs Müslüman Türk Topluluğu* ibaresiyle katılmış olan Kıbrıs Türk heyeti artık KTFD olarak bu örgütte yer alması Denктаş'ın Müslüman dünyasında sağladığı prestijin bir sonucu olarak da okunabilir. Öte yandan Mayıs 1983'e kadar devam eden müzakerelere rağmen Rum tarafının tek yanlı olarak BM Genel Kurulunu toplantıya çağırması toplumlararası müzakereleri sekteye uğrattı. BM Genel Kurulu 13 Mayıs 1983'de *taraflar arasında mutabakata varılan 1977-1979 doruk antlaşmalarına ters ve iki kesimli federal çözümle bağdaşmayan A/37/253 sayılı kararı kabul ederek Kıbrıs'taki bütün işgal kuvvetlerinin çekilmesini, Kıbrıs Rum göçmenlerinin eski yerlerine dönmesini ve uluslararası konferans toplanması çağrısı* yapmıştır (Aydoğdu, 2005, s. 171).

Aslında Waldheim'in fikirleri bir öneri olarak değil toplumlararası görüşmelerde bir kılavuz olarak masada dururken BM Genel Kurulunun bu kararı masanın havaya uçmasına yetecekti.

8. Perez De Cuellar Önerileri ve Denktaş (1983-1989)

BM Genel Sekreterliği görevini 1982 yılında Waldheim'den devralan Perez de Cuellar önce Kyprianou ile sonra da Denktaş ile bir araya gelerek sorunu gözden geçirmiştir (Milliyet, 13 Aralık 1981, s.5). Kyprianou Kıbrıs Sorununun çözümü için Ada'daki Türk askerinin çekilmesini bir ön şart olarak ortaya koyarken Denktaş sorununun 1977 ve 1979 zirvelerinde varılan anlaşmalar üzerine ortaklığın yeniden inşası ile çözülebileceğini söylemiştir. Yine de BM Genel Sekreteri Güvenlik Konseyine verdiği raporda anayasanın birçok konusunda görüş ayrılığının azaldığını ifade edebiliyordu. 1983 yılı başında Ada'nın güneyinde yapılan seçimleri Komünist AKEL partisinin desteği ile yeniden kazanan Kyprianou 3 Mart 1983'de yine kendisi gibi Kıbrıs konusunda taviz vermeye yanaşmayan Yunanistan'daki Papandreou hükümeti ile bir araya gelecektir. Rum ve Yunan liderlerinin Atina'da gerçekleştirdiği görüşmede, Kıbrıs'ta Rum-Yunan siyasetine bundan sonraki süreç de esas teşkil edecek prensibi açıklamışlardır. Buna göre: Kıbrıs Sorunu hakkında *Kıbrıs karar verir, Yunanistan desteklerdi*. Açıklamanın ardından Kyprianou önce Yeni Delhi'deki Bağlantısızlar Zirvesinde, sonrada BM Genel Kurulu çatısı altında konunun uluslararası arenada Türkiye'ye yönelik aleyhte bir tutumla ele alınması yönünde gayretlerine hız vermiştir. Rum tarafının çabaları, özellikle Sovyet Bloğu ve Bağlantısızlara dâhil ülkelerin desteği ile BM Genel Kurulu 13 Mayıs 1983'de kabul ettiği 37/253 no'lu kararda işgal kuvvetlerinin Ada'dan çekilmesini istiyor kararın ikinci paragrafında ise *Kıbrıs Cumhuriyeti ve halkının Kıbrıs Toprakları üzerinde etkin egemenlik hakkını* vurgulamıştır. Kararın dördüncü paragrafında Kıbrıs Cumhurbaşkanı'nın Ada'nın askersizleştirme önerisinin memnuniyetle karşılandığı ifade edilirken takip eden paragrafta 1977 Denktaş-Makarios (Dört İlke) ve 1979 Denktaş-Kyprianou (Doruk) Zirvelerinin desteklendiği ifade edilmiştir. Türkiye işgalci kuvvet olarak vurgulanmakla kalmıyor, Rum yönetiminin Ada'nın tamamı üzerinde Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tam egemenlik hakkı BM kararı olarak ifade edilmiştir. Karar BM'de kabul edilmeden önce New York'ta lobi çalışmaları yapan dönemin Kıbrıs Türk Federe Devleti Dışişleri Bakanı Kenan Atakol,

özellikle Bağlantısızlar Kıbrıs Temas Grubu nezdinden yapmış olduğu görüşmelerde, kararın kabul edilmesi halinde Kıbrıs Türklerinin statükoyu değiştirmek zorunda kalacaklarını ifade etmiştir.

Bu arada BM Genel Kurulu'nun 13 Mayıs 1983 kararı ile müzakereleri ters-yüz etmesi ve bu durumun sürdürülmeye çalışılması üzerine Türk tarafı etkili bir hamle yapma gereği duyarak, 14 Kasım 1983, Kıbrıs sorunuyla uğraşan herkesi ilgilendiren bir gelişmeye imza atıyordu. Denktaş, KKTC'yi ilan etmiştir. 15 Kasım 1983 tarihinde Denktaş, Rum tarafıyla yapılan müzakerelerin gerçekleşmesini sağlayan BM Genel Sekreterine Cuellar'a KKTC'nin ilanını şu sözlerle bildirmiştir.

Sayın Genel Sekreter, kendi özgür iradeleriyle ve self- determinasyon haklarını kullanarak parlamentomuzda bulunan yasal temsilcileri vasıtasıyla Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ilan etmeye karar veren Kıbrıs Türk halkının hayatının bu en önemli anında, bu adımın bizim için ve aynı zamanda bir bütün olarak Kıbrıs'ın geleceği için ne ifade ettiğini kişisel olarak iletmek isterim.

Yunanistan ve Kıbrıs Rum yönetiminin sürekli olarak artmakta olan kışkırtmalarına ve uzlaşmaz ve samimiyetsiz tavırlarına karşın Kıbrıs Türk halkı endişelerini kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Her iki tarafın da var olan geçerli toplumlararası müzakere süreci çerçevesinde doğrudan görüşmeler yoluyla eşitlik temelinde üzerinde anlaşmaya varılmış bir çözümün gerçekleşme olasılıklarını araştırmak için yeniden çaba göstermesine yol açacak en küçük bir uzlaşma veya sağduyu belirtisinin ortaya çıkmasını sabırla beklemiştir.

Bir yılı aşkın süredir ve özellikle de geçtiğimiz Mayıs ayından beridir, Yunanistan ve Kıbrıs Rum yönetiminin tüm çabaları Kıbrıs'ta devam etmekte olan müzakere sürecini, bu sürecin dayandırıldığı temeli ve sonuç olarak da iki kesimli federasyona giden ve kendileri tarafından 20 yıl önce kasıtlı olarak sona erdirilen ortaklığın tekrar kurulmasına yönelik üzerinde anlaşmaya varılmış ve başlıca önem arz eden hususları baltalamaya yönelmiştir. Biz, Kıbrıs Rum yönetimini defalarca, Kıbrıs'taki iki halk arasında varılabilecek bir uzlaşma olasılığını ciddi şekilde zarara uğratacak davranışlar sergilememeye davet ettik.

Kıbrıs Müzakereleri ve Rauf Denктаş

Sizinle, 1 Ekim 1983 tarihinde New York'ta görüştüğümüzde, var olan geçerli temel çerçevesinde Kıbrıs Türk tarafının toplumlararası görüşme sürecine geri dönmeye hazır olduğunu ve doğrudan görüşmeler yoluyla her iki tarafın federal bir çözüm için gerçek niyetlerini ortaya çıkarması amacıyla, sizin himayetlerinizde yapılacak yeni bir zirvede Kıbrıs Rum Yönetimi lideri ile görüşmenin gerekliliğini hissettiğini ifade etmiştim.

Görüşmelerin, iki halk arasındaki tüm öne çıkan hususların barışçıl ve uzlaşmacı bir şekilde çözülmesi için sizin himayetlerinizde ve eşitlik temelinde yürütüleceğini içtenlikle umut etmekteyim.

Kıbrıs'ta iki halk aynı Ada'da yan yana beraber yaşamak zorundadır. Biz, sizin iyi niyet misyonunuzun devamını içtenlikle arzu etmekteyiz (Denктаş, 2004, ss. 64-68).

Aynı yıl BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar, Türklere % 23 ila % 30 arasında toprak öngören bir plan ortaya koymuştur. Ancak bu plan yine Rumlar tarafından reddedildi. Her ne kadar BM Güvenlik Konseyi aldığı kararla KKTC'nin varlığını kabul etmese ve Denктаş Güvenlik Konseyi kararını kınasa da BM Genel Sekreterinin çözüm çabaları devam etmiştir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi de KKTC'nin ilanında sert tepki gösterdi ise de Türk tarafı, görüşmelere devam etmek isteğini Rauf Denктаş'ın 4 Ocak 1984'de *Barış ve Dostluk elimizi uzatıyoruz* diyerek sunduğu öneri paketi ile göstermiştir. Denктаş'ın önerilerini reddeden Rum Cumhurbaşkanı Kyprianou, Genel Sekretere 11 Ocak 1984'de kendi çözüm planlarını sunmuştur. Plan, Ada'nın askersizleştirilmesini ve BM himayesindeki bir uluslararası güç tarafından Ada'da barış ve güvenliğin sağlanmasını öngörmekteydi. Kyprianou planında 1960 anayasasında olduğu üzere Rum Cumhurbaşkanı ve Türk Yardımcısı, Bakanlar kurulunda 70/30'luk dağılım, iki toplumun eşit temsil edileceği Federal Yüksek Mahkeme önermekteydi. Kurulacak Federal hükümetin uluslararası ilişkiler gümrük ve tarife konularında yetkili olması öngörülmele birlikte Kıbrıs vatandaşlarının üç temel özgürlüğü olan seyahat etme, yerleşme ve mülk edinme hakkının güvence altına alınmasını talep etmektedir.

Türkiye'yi dışlayan bu planın Türk tarafınca kabul görmesi mümkün değildir nitekim görüşmeler için başlangıç dahi olmamıştır. 1984 yılının ilk üç ayında Kıbrıslı Türk ve Rum liderlerin yanı sıra Türkiye Cumhurbaşkanı Kenan Evren ile de görüşen BM Genel Sekreteri kilitlenen görüşmelerin yeniden başlaması için çaba sarf ediyordu. Mart ayında Denктаş'la bir araya gelen Genel Sekreter çözüm için sunduğu belgede Ada'da asker sayısının arttırılmamasını, Maraş'ın BM yönetimine devredilmesini ve üst düzey bir zirvenin gerçekleştirilmesini önermiştir. Ancak sunulan metin Denктаş tarafından yetersiz bulunmuştur. Bu görüşme sırasında Denктаş önerileri reddettiyse de KKTC'nin ilanından sonra ilk kez dolaylı da olsa sorunun çözümüne yönelik bir girişim gerçekleşmiştir . Genel Sekreter tarafından görüşme zemin aranırken Rum tarafı Kıbrıs Cumhuriyeti adına Türk tarafı aleyhine hazırladıkları karar taslağının Güvenlik Konseyi'nce kabulünü talep etmiştir. Güvenlik Konseyi Rum tarafının talebine uygun olarak aldığı 550 sayılı kararla daha evvel aldığı 541 sayılı karar atıfla Ada'daki tüm ayrılıkçı hareketleri kınayarak yasa dışı ilan ediyor ve tüm devletleri *KKTC'yi tanımamaya çağırıyordu*(Armaoğlu, 1998, ss.961-962).Aleyhine alınan tüm Güvenlik Konseyi kararlarına rağmen Türk tarafı görüşmelerden kaçmayarak Genel Sekreterin Ağustos ayında Viyana'da taraflarla ayrı ayrı gerçekleştireceği toplantı davetini kabul etmiştir. Taraflar arasında (10 Eylül 1984) başlayan doğrudan görüşmeler ise çözüm konusunda BM Genel Sekreterini umutlandırmıştır. Üç periyoda gerçekleşen heyetler arası görüşme sonrası gerçekleşmesi öngörülen liderler zirvesi için Genel Sekreter bir saatin yeterli olacağını söylemiştir.1979'dan bu yana uzlaşmaya en çok yaklaşıldığı düşünüldüğünden zirve başlangıcında liderlerin tokalaşması bazı BM yetkililerince *yüzyılın tokalaşması* olarak tarif edilmiştir. Taraflar sonbahardan beri heyetler arasında devam eden görüşmeler sonrasında varılan uzlaşma sonucu ortaya çıkan anlaşma taslağını imzalamak üzere liderler düzeyinde bir araya gelmiştir. Ancak 20 Ocak 1985'de Denктаş ve Kyprianou arasında gerçekleşen zirve Kıbrıs'a çözüm getirmemiştir. Türk tarafı verebileceği tavizlerin nerdeyse hepsini vermiş, % 30'un altında toprağa razı olmuş, cumhurbaşkanlığının dönüşümlü olması önerisinden vazgeçmiş, en

hassas olduğu Türkiye'nin garantörlüğü yerine Uluslararası Garantiyi kabul etmiştir. Ne var ki Denktaş'ın kabul ettiği anlaşma bir kere daha Rum tarafınca kabul görmemiştir. New York'a gelmeden önce Atina'ya uğrayan Kyprianou *Türk İşgali* bitmeden herhangi bir anlaşma imzalamaması konusunda uyarılmıştır.

Böylece zirve KKTC'nin ilanı sonrası liderlerin bir araya geldiği ilk zirve olmaktan öte bir anlam taşımamıştır. New York'ta yaşanan hayal kırıklığı sonrası Kıbrıslı Türk tarafı bağımsızlığını ve devlet yapısını güçlendirici çalışmalara başlamıştır. Bu kapsamda Ada'nın kuzeyinde parlamento seçimleri ve yeni anayasa için referandum gerçekleştirilmiştir. BM Genel Sekreteri Mayıs ayında yaptığı açıklama ile Kıbrıs Cumhuriyeti dışındaki oluşumların BM tarafından tanınmadığı Türklerin kontrolündeki bölgedeki seçimlerin yasadışı ve anlaşma arayışlarını engelleyici nitelikte olduğunu söyledi. 1985 başında gerçekleşen zirveye temel teşkil eden anlaşma metni BM Genel Sekreteri tarafından Rum tarafının görüşleri revize edilerek tekrar sunulmuştur. Ağustos ayında Denktaş revize edilmiş yeni taslak üzerinden görüşmeyi kabul etmiştir. Revize edilmiş taslak metin önceki metine göre Türk tarafının daha da aleyhine görünüyordu. İmza aşamasına gelinmişken Rum tarafının vazgeçmesi sonrasında Kyprianou'nun Türkiye'nin Ada'daki askerlerini çekmesi ve Türkiye'nin Garantörlüğünün kaldırılarak uluslararası bir garanti sistemi benimsenmesi yönündeki istekleri BM Genel Sekreteri tarafından kabul edilerek tarafların önüne yeniden sunulduysa da Türkiye'yi dışlayan bu öneri, bu defa Türk tarafınca kabul görmeyecektir (Tezel, 2008, ss. 43-47). Denktaş, Genel Sekreter Cuellar'ın bu yeni taslağını kabul etmediği gibi, *Türkiye'nin garantileri konusunda da Kıbrıs Türk tarafını, Türkiye'nin etkili garantisinden ve ne de Türk askerinin sağlayacağı güvenlikten vazgeçebilir* demiştir. BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar, 29 Mart 1986 tarihinde yeni bir anlaşma taslağı hazırlamıştır (Milliyet, 30 Mart 1986, s. 5). Taraflara görüş bildirme veya itiraz hakkının tanınmadığı bu belge ile iki toplumlu, iki kesimli, federal bir sistem esası kabul edilmekle beraber, iki toplumun eşitliğinden söz edilmiyordu. Merkezi yönetimin yetkileri de toplumlar arasında 3/7 oranında

dağıtılacaktı. Ada'daki yabancı askerin çekilmesi ise, iki toplumun müzakerelerine bırakılmıştır. Kıbrıs cumhuriyetinin bir bayrağı olmakla beraber, federal devletin de bayrağı olacaktır. Denктаş, bu belgeyi kabul etmekle beraber, Rum tarafı, kesin bir görüş bildirmeden, 14 sayfalık bir mektupta Genel Sekretere itirazlarını belirtmeleri üzerine böylece bu öneriden de bir sonuç çıkmamıştır (Armaoğlu, 1998, ss. 961-962).

BM Genel Sekreteri, Cuellar Planı adıyla 25 Temmuz 1989 tarihinde yeni bir öneriyi taraflara sundu. Buna göre, iki devletten oluşacak Kıbrıs Federal Cumhuriyeti, anayasal olarak iki kesimli ve iki toplumlu bir yapıya sahip olacaktır. Kıbrıs Rum ve Türk birlikleri arasında sayısal bir denge kurulacaktı ve asker sayısında bir azaltmaya gidilecektir. Kendisinin görüşü sorulmadan hazırlanan bu planı Denктаş reddedince, Kıbrıs Türk tarafının isteklerine en çok yaklaşan bu planın reddedilmesini muhalefet sert bir şekilde eleştirdi ve Denктаş'ın kendi çıkarları için, *Çözumsuzlük Çözümdür* formülünü benimsediğini ifade etmeye başlamıştır. Görüşmelerin tıkanması üzerine Denктаş, 11 Ekim 1989 tarihinde Genel Sekreter'e verdiği bir belgede, yapılacak görüşmelerin anlamlı bir temele oturması için Kıbrıs'taki iki halkın ayrı self-determinasyon haklarının varlığının kabul edilmesini istemiştir. Ancak Vasiliu'nun Kıbrıslı Türklerin self-determinasyon hakkını tanımayı reddetmesi üzerine görüşmeler kesilmiştir (Fırat, 2002, s.122). Denктаş'a göre Vasiliu Kıbrıs Rum Kesimi lideri olduktan sonra, Kıbrıs Türklerinin federasyona güveni kalmamıştır. Denктаş, görüşmelerde Vasiliu'nun tavrını şöyle anlatır: ... *Vasiliu, bizim istediğimiz konularda, haklarımızın üzerinde konuşmak istemediğini belirtiyor. Biz haklarımızdan taviz vermeyiz. Vasiliu'nun bu tavrına karşılık, biz de görüşmeyince, Vasiliu bütün dünyaya Biz görüşmek istedik ama Denктаş kaçıyor diye propaganda yapacak. Bizi uzlaşmaz gösterecek. Ama bunlar beni korkutmuyor, her şey bir gün anlaşılır* (Milliyet, 25 Şubat 1990, s. 14).

9. Gali Fikirler Dizisi ve Denктаş (1992)

Uluslararası ortamda, 1990'ların ortalarında AB'nin Kıbrıs sorununa yönelik girişimlerinin yanı sıra ABD'nin de BM'yi harekete geçirme ve BM

çerçevesinde bir çözüm çabaları görülür. Kıbrıs Rum Kesimi'nin üyelik başvurusu ve bunun Konseyden Komisyona nakledilmesine ABD karşı çıkmıştır. Çünkü ABD açısından 1990'ların ortalarına kadar Kıbrıs sorununda önemli olan NATO ittifakının çıkarlarına yönelik bir çözüm sağlanması ve AB'nin bu yapıya dâhil edilmesi Türkiye'nin karşı çıkması sebebiyle sakıncalıdır. ABD, 1992 yılında BM Genel Sekreteri Butros Gali'nin ortaya attığı Fikirler Dizisini desteklemiştir. Gali Fikirler Dizisi Türklere bazı anayasal haklar verilmesi karşılığında Kıbrıs Türklerinin toprak vermesi esasına dayanmaktaydı. BM Genel Sekreterliğine 1992 yılında seçilen Butros Gali, Kıbrıs'ta iki taraf arasında siyasi eşitlik ilkesinden bahsediyor, ancak Kıbrıs'ta tek egemenliği ve tek uluslararası yapıyı öngörmüştür. İki meclisli bir parlamento kurulacak, federal devlete tanınmayan yetkiler federe devletlere bırakılmış sayılacaktır. Gali her iki tarafla da ayrı ayrı görüşüyordu ancak baskılar Onur Öymen'in deyimiyle *dava adamı Denктаş*, Batının deyimiyle *Mr.No* üzerinde yoğunlaşmıştır (Öymen, 2002, 464).

New York'ta Temmuz 1992'de başlayan görüşmelerde Gali, taraflara kendi adıyla anılan bir harita ve çözüm planı (Fikirler Dizisi) sundu. Kıbrıs Türk tarafı haritaya 'harita olmayan harita' yani (non-paper) adını vermiştir. Çünkü bu haritaya göre Türk tarafına % 28,2 oranında toprak bırakılıyor, 37 Türk köyünün Rumlara verilmesi isteniyor (Güzelyurt dâhil) Karpaz'da bir Rum kanton bölgesi oluşturulması ve Rum göçmenlerin kuzeye dönmesi öngörülmüştür. Türk tarafı bunu reddetti, Denктаş Ankara'nın ısrarıyla, % 30'dan, % 29,9'a indi ancak BM Genel Sekreteri'nin Güzelyurt ısrarı sürmüştür. Bunun üzerine, Türk tarafı, Gali haritasını reddetti. Aslında görüşmelerin bütününe bakıldığında *üzerimizde büyük baskı var diyen* KKTC Cumhurbaşkanı Denктаş 100 paragraflık Fikirler Dizisinin 91 paragrafını kabul etmiştir (Milliyet, 19 Temmuz 1992, s. 13). Ama Rum lider Vasiliu 100 paragrafın her birine çekimsiz yaklaşıyor, Klerides ise *Fikirler Dizisi kabul edilemez* diyordu (Denктаş, 2004, s. 110).Esasında teklifleri Rum tarafı kabul etmemesine rağmen, bu durumda bile Denктаş uzlaşmaz olarak itham edilmiştir.

Gali Fikirler Dizisini yorumlayan Denктаş: *Rum tarafının uslu çocuk, gerçekleri ortaya koyan Türk tarafının da kötü çocuk olarak gösterildiğini ifade ediyordu. Gali haritasını kabule zorlandıklarını ifade eden Denктаş, raporun iyi yanının, bütün dünyaya, iki tarafın Kıbrıs meselesinin halli yönünde ne düşündüklerini duyurmasını sağladığını belirtmiştir* (Milliyet, 23 Kasım 1992, s. 15).

Ünlü gazeteci Mehmet Ali Birand'ın, söz konusu müzakerelerde Denктаş'ın diplomasi taktiği ile ilgili tespitleri dikkat çekicidir. Birand'ın yazısı şu şekildedir: *...Siz bir mal almak istediğiniz zaman ne yaparsınız? Konunun hemen her yönünü pazarlığa katarsınız. Alacağınız evin bahçesinin büyüklüğünden, parasını ödeme koşullarından en ince ayrıntısına kadar konuşursunuz. Her noktada vereceğiniz ödün, bir diğerinde elde edeceğiniz ödüne göre hesaplanmaz mı? İşte Denктаş'ın yaptığı da bu olmuştur. Denктаş'ın BM Genel Sekreterinin kabul ettirmeye çalıştığı müzakere formülü öncelikle ne kadar toprak vereceğini açıkça söylemesi, daha doğrusu yüzde 28,2 oranının kabullenmesi, ardından göçmenler konusunda anlaşmaya varması ve en sonunda da anayasa maddelerine geçilmesiydi. İşte çarpıklık bundan kaynaklanmaktadır. Denктаş, elindeki en önemli kozu pazarlığın hemen başında verecek ve ardından topraktan da önemli sayılan anayasa ve göçmenler sorununa geçilecek. Olur mu böyle şey? Rumlar toprağı aldıktan sonra anayasada hiçbir istediğinizi kabul etmeyiz deseler ne olacaktı? Denктаş verdiği ile kalmayacak mıydı? Denктаş, pazarlığın tüm unsurlarını görmeden bir şey kabul etmem demiştir. Haklıdır...*(Birand, 17 Ağustos 1992, Sabah).

Birand'ın tespitlerini onaylayan başka bir isim de, New York'taki görüşmeleri takip eden gazeteci Turan Yavuz'du. Yavuz'un, Milliyet gazetesinde kaleme aldığı *Denктаş'tan Diplomasi Dersi* isimli yazısı Denктаş'ın müzakere sanatını yansıtmaya açısından önemlidir. Yavuz'un ifadeleri aynen şöyledir: *Görüşmelerin başladığı ilk haftalarda Denктаş üzerinde akıl almaz bir baskı vardı. Bir yandan BM Sekretaryası diğer yandan Güvenlik Konseyi ve ABD, bugüne kadar Uzlaşmaz ve anlaşma istemeyen taraf olarak bilinen Denктаş'ı kısıp almışlardı. ABD ve Güvenlik Konseyinin nefesini ensesinde*

hisseden Denktaş, zaman kazanma taktikleri ve usta diplomasisi ile uzlaşmaz niteliğinden sıyrılrken, projektörlerin karşı tarafa doğru yönelmesini sağlıyordu (Yavuz, 17 Ağustos 1992, Milliyet).

10. Richard Holbrooke Önerileri ve Denktaş (1996)

BM Genel Sekreteri Butros Gali'nin Fikirler Dizisinin çözüme ulaşmamasından ardından ABD, 1996 yılında en deneyimli diplomatlarından olan, Balkanlarda akan kanı durduran Dayton Anlaşması'nın mimarı ünlü diplomat Richard Holbrooke'u Kıbrıs sorununu çözmesi için özel temsilci olarak atamıştı (http://tr.wikipedia.org/wiki/Dayton_Anla%C5%9Fmas%C4%B1 1 Şubat 2013). ABD Başkanı Bill Clinton (1993-2001) tarafından Ada'ya gönderilen Holbrooke, Kıbrıs'ta iki tarafta da geçmiş merkezli politika yapıldığını öne sürerek, *Geçmiş göz ardı edelim demiyorum. Ancak gelecek tartışılmalı bir tarihin esiri olmamalı. Amerikan yönetimleri de 1960'ların ortası ve 1974'te hata yaptı. ABD'nin bu tarihlerde izlediği politikalar utanç vericiydi. Bu nedenle Kıbrıs'taki trajik olaylarda ABD'nin de rolü vardı. Ancak Clinton Yönetimi bölgedeki istikrar ve demokrasilerin korunması konusunda kararlıdır* diyordu (Hürriyet, 12 Kasım 1997, ss. 2, 3). Holbrooke, Türkiye'nin AB üyeliği yolunda ilerlemeden, Kıbrıs sorununun çözülemeyeceğine inanıyordu. Çözüm ortamı oluşturmak için bir yandan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, diğer yandan da Türkiye'nin AB yolunda ilerlemesi gerektiğine inanmıştır (Hürriyet, 12 Kasım 1997, s. 3). Ancak Kıbrıs Balkanlar'ın aksine çok taraflı bir bölgesel çatışma ortamıdır. Holbrooke, Kıbrıs'ta sağlanacak olacak çözümün Türk-Yunan sorunlarının çözümüne yol açacağına inanmaktadır. Ama Holbrooke'un Türk-Yunan sorunu gibi makro bir sorun çözülmenden Kıbrıs sorunu gibi mikro bir sorununu çözülmesi beklentisi sonuca ulaşmayacaktır.

Holbrooke, Kıbrıs'taki görevi sırasında, Kıbrıs Türk tarafının ayrı bir birim olarak fiilen tanınması anlamına gelen *Acknowledgment* tezini ortaya atmıştı. Ancak, bu tez Rauf Denktaş tarafından kabul edilmemiştir. Bunun üzerine, Holbrooke, dünyaya şu açıklamayı yapıyordu: *Rauf Denktaş orada olduğu sürece çözüm olmaz. Klerides ise, Denktaş'ın Holbrooke hakkındaki*

düşüncelerini şu şekilde özetliyordu: Denктаş'a göre: *Holbrooke, Türkiye'ye AB yolunda yardımcı olmak isterken, Kıbrıslı Türklerin çıkarlarını heba ediyordu. Klerides ise: Eğer Denктаş artık ayrı egemenlik istemediğini ama burada federal devletin parçası olacak yasal bir düzen olduğunu ifade etseydi o zaman bizim yaklaşımımız da farklı olurdu* demektedir. Klerides'e göre: *Denктаş, Acknowledgment teziyle tatmin olmuyordu, ısrarlar egemenlik talep ediyordu. Ben bir zamanlar çalışma arkadaşlarıma şaka yoluyla, Bir gün AB üyesi olursak, Denктаş'ın heykelini dikmemiz gerekir demiştim. Çünkü izlediği politika sonucunda hem ABD, hem Avrupa tarafından ümitsiz vaka olarak görülüyordu* (Kızılyürek, 2007, ss. 207-208). Aslında Klerides'in de günün sonunda söyledikleri görüntü ve imaj dışında görevdeyken izlediği politikalar Denктаş'ın yaklaşımlarından farklı bir yere çıkmamıştır. Klerides de müzakereler boyunca çözüm çabalarını salt bir diplomatik manevra ve oynaması gereken bir oyun alanı olarak yürütmüş ve çözüm karştı olduğu bilinen Kyprianou'dan veya Papadopoulos'tan farklı bir çizgisi olmamıştır. Bu isimlerin tümü Makarios Ekol'ünden yetişmiş politikacıları ve *Kıbrıs Meselesini* iç ve dış siyaset açısından istismar eden yaklaşımlara siyaset yapmaktaydılar (Mehmet Hasgüler, kişisel görüşme, 21 Ağustos 2013).

11. Annan Planı, Rumların Ret- Türklerin Evet'i ve Denктаş (2004)

Milenyumla birlikte Kıbrıs müzakerelerinde, daha öncekilerden farklı bir yola başvurulmuştur. Geçmiş senelerden farklı olarak 2000'li yıllarda, Kıbrıs Türk ve Rum halkı müzakere sürecine aktif bir şekilde dâhil olmuştur.

Türk Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in 2 Kasım 2001'de *Kıbrıs'ta bedel ödeyebiliriz* açıklamasının ardından Kıbrıs tartışmaları Türk kamuoyunda bu soruna ilişkin farklı algılamaların ve yaklaşımların varlığını ilk kez ortaya çıkarmaya başlamıştır (Hasgüler, 2002, s. 63). Lakin O günlerde Türkiye'de koalisyon hükümeti içinde siyasi istikrar ve ekonomik krizin boyutu düşünüldüğünde Türk karar vericileri pek atılım yapacak bir noktada değildirler. Öyle de oldu ve Kasım 2002'de yapılan seçimlerde de halk bu koalisyonda yer alan tüm partileri baraj altında bırakarak aktif siyaset dışına taşımıştır. Yeni

iktidara gelen AK Parti'yi, bir tarafta yıllanmış Kıbrıs krizi öte yandan da Irak'a ABD müdahalesi yakalamıştı. Bu iki dış politika meselesi aslında mevcut iktidar tarafından iyi yönetilmiştir.

Kıbrıs'a dönüldüğünde hemen o günlerde BM Genel Sekreteri Kofi Annan sonradan kendi ismiyle de anılacak *BM Kıbrıs Barış Planını* ortaya atmıştır. Ondan önce Denktaş'ın Klerides onuruna 4 Aralık 2001'de verdiği yemekle iki lider bir araya gelmiştir. Ardında 29 Aralık 2001'de Rum kesiminde Klerides Denktaş onuruna yemek verdi (Milliyet, 5 Aralık 2001, s. 1). İki yemek ardından iki lider 16 Ocak 2002'de yüz yüze görüşmelerin ilk turunu ara bölgede gerçekleştirmiştir. Görüşmeler sürerken tarihe 29 Nisan önerileri diye geçen Türk önerilerini Denktaş Klerides'e vermiştir. Bu belgenin içeriğinde, olası çözümde iki ayrı egemenlik, Türkiye'nin garantörlüğünün sulandırmadan devamı, Türkiye'den önce AB'ne girilecekse dahi bu garantinin devamı, Kıbrıs'ın AB'ne temsiliyetinde Belçika örneğinin benimsenmesi öngörülmüştür (Özter, 2004, s. 303). Klerides, Denktaş'ın bu önerilerini, BM kararlarına ters olduğu iddiasıyla reddetmiştir. Denktaş ile Klerides arasındaki görüşmeler çıkmaza girdi ve öngörülen haziran ayında çözüm hedefine ulaşılamayacağı anlaşıldıktan sonra BM Genel Sekreteri Kofi Annan 14-16 Mayıs 2002 tarihlerinde Kıbrıs'a gelmiştir. Annan liderlere Kıbrıs'ın çözümü konusunda öneri ve görüşlerini 9 sayfalık bir metinden okumuştur. İki lider 2 Ağustos'ta 5. Turu tamamladıktan sonra hala aralarında ciddi farklar olduğu anlaşılmıştır. Annan, iki liderle 6 Eylül 2002'de Paris'te görüşmüştür. İki lider yaklaşık bir ay kadar baş başa görüşmeye devam etmiştir. Ardından Annan, Denktaş ve Klerides'i 3-4 Ekim 2002'de New York'a davet etmiştir. İki liderle Annan iki kez görüşmüştür. Toplantının sonunda 4 Ekim'de Denktaş Türk gazetecilere şu açıklamayı yaptı: *Ortak çocuk yapmaya karar verdik ama kız mı oğlan mı olacak belli değil. Ancak gayri meşru olmaması önemlidir* (Milliyet, 6 Ekim 2002, s. 22).

New York doruğunun ardından Cumhurbaşkanı Denktaş 7 Ekim'de kalp ameliyatı geçirdi ve müzakereler kasım ayına ertelendi. Bu arada tedavisi beklenenden uzun süren Denktaş New York'tan KKTC'ye gelememiştir

(Milliyet, 11 Ekim 2002, s. 18). Türkiye’de 3 Kasım seçimlerinin sonunda yeni hükümet kurulmadan 11 Kasım 2002’de BM Genel Sekreterinin Kıbrıs planı taraflara sunulmuştur. Annan’ın sunduğu belgede iki kurucu devlet tarafından oluşturulacak ortak bir devletten söz edilmiştir. Söz konusu devletin İsviçre modelinde olduğu gibi kantonlardan oluşması öngörülmüştür. Ayrıca Kıbrıs’ın tek bir uluslararası kimliği ve egemenliği olacağı, uluslararası alanda tek sesle konuşacağı vurgulanmıştır. Taraflar BM belgesine yanıtlarını 5 Aralık tarihinde vermişlerdir. Tarafların yanıtlarından sonra BM Genel Sekreteri Annan revize edilmiş planın 2. Versiyonunu 10 Aralık’ta sundu ve aynı hafta yanıt vermelerini talep etmiştir. Denктаş bu arada 7 Aralık’ta KKTC’ye döndü ve Yılan Adası’ndaki evinde istirahate geçti. BM Genel Sekreteri 12-13 Aralık’taki Kopenhag’daki AB zirvesine Denктаş’ın katılması ve ortaya çıkan planı imzalaması konusunda diplomasi trafiği uygulanmıştır. Denктаş sağlık sorunlarından ötürü Kopenhag’a katılmadı ve yerine Dışişleri Bakanı Tahsin Ertuğruloğlu katılmıştır. Kopenhag Doruğundaki Sonuç Bildirgesi ile uluslararası antlaşmalar çığnenerek Kıbrıs Rum Kesimi AB üyeliğine kabul edilmiştir. Ankara’da 18 Aralık 2002’de yapılan ve Cumhurbaşkanı Denктаş’ın katıldığı Zirvede, KKTC’nin görüşmeleri yürütme iradesine tam destek verilmiştir. Ocak 2002’de Denктаş Klerides ile doğrudan görüşmeye başladı ve Ocak 2003’de de 8 kez daha görüşmüşlerdir. İki lider arasındaki 10 gün süren görüşmeler 14 Şubat’a kadar devam etti ve toplamında 71 kez Kıbrıs’ta bir araya gelmişlerdir. Kıbrıs Rum kesimine 16 Şubat 2003’de Cumhurbaşkanlığı seçimi yapıldı ve Papadopoulos seçilmiştir. Annan 26 Şubat 2003’de Kıbrıs geldi. Annan önce Papadopoulos ile ardından da Denктаş ile görüşmüştür. Bir gün sonra 27 Şubat’ta Annan iki liderle ara bölgede bir araya geldi ve liderlere yeni bir plan sunmuştur. Planla ilgili liderlerin yanıtlarını 10 gün içinde vermeleri talep etti ve 10 Mart 2003’de liderleri Lahey’e davet etmiştir. Liderlerin Lahey’de Annan gözetimindeki müzakereleri 11 Mart sabahına kadar devam etti ve bu zirveden de sonuç çıkmamıştır. Cumhurbaşkanı Denктаş 24 Mart 2003’de yaptığı açıklamada *olmazsa olmazlarımız kabul edilmeden, Annan Planı masada olsa dahi anlamı yok* açıklaması yapmıştır. Bu arada

Kıbrıs Müzakereleri ve Rauf Denktaş

Türkiye'nin Kıbrıs'ta 5'li zirve önerisini 31 Mart 2003'de Rum kesimi reddetmiştir. Denktaş 2 Nisan 2003'de Kıbrıs Rum tarafına 6 maddelik güven artırıcı önlemler sundu. Öneri şöyledir: Kıbrıs'ın her iki tarafına uygulanan her türlü kısıtlamaların karşılıklı olarak kaldırılması, Maraş'ın yeniden iskâna açılması için Rumlara verilmesi, Türk tarafının Temmuz 2000'den itibaren BM Barış Gücünün dolaşımı ile ilgili uyguladığı tedbirlerin kaldırılmasını ve iki taraflı bir uzlaşma komitesi kurulmasıdır. Papadopoulos 3 Nisan'da Denktaş'ın önerilerini reddetti. TC Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül 6 Nisan 2003'de KKTC'yi ziyaret etti ve 2 Nisan'daki Türk önerilerini desteklediğini açıklamıştır. BM Güvenlik konseyi Annan'ın Kıbrıs raporunu 14 Nisan 2003'de oybirliğiyle kabul etmiştir. Rapor çözüm çabalarının sonuçsuz kalmasından Türk tarafını sorumlu tuttu ve KKTC buna tepki göstermiştir. KKTC Bakanlar Kurulu 21 Nisan 2003'de yaptığı olağanüstü toplantıda KKTC ile Kıbrıs Rum kesimi arasındaki geçişleri serbest bırakılması kararını almıştır. Bir gün sonra resmi gazetede karar yayınlandı ve 23 Nisan 2003'de belli kurallara bağlı kalınmak kaydıyla geçişler başlamıştır. Müzakerelerin yeniden başlaması konusunda Annan 5 Şubat 2004'de Denktaş ile Papadopoulos'u 10 Şubat 2004'de New York'a davet etmiştir. Annan gözetimindeki müzakereler 19 Şubat 2004 tarihine adar devam etti ve iki tarafın onayıyla müzakerelerin 19 Şubat 2004'de Ada'da devam etmesi konusunda uzlaştıkları açıklanmıştır. 1 Mayıs 2004'e kadar çözüm bulunması amacını taşıyan yeni müzakereler 19 Şubat 2004'de Lefkoşa'da başlamıştır. Türk ve Rum heyetleri 19 Şubat'tan 12 Mart'a kadar 12 kez yüz yüze görüşmüşlerdir. Annan tarafları 16 Mart 2004'de İsviçre'nin dağ kasabası olan Burgenstock'a davet etmiştir. Denktaş bu zirveye katılmayacağını ve hükümetin tam yetkili olarak bu zirveye katılmayacağını açıklamıştır. Özellikle bir hafta sürecek bu zirve tamamlandıktan sonra 22 Mart 2004'den itibaren serbest kalacağını ve halka gerçekleri anlatacağını söylemiştir. Denktaş olmazsa olmazlarımız olmazsa hiç bir şey olmaz diyerek, Annan'ın kendilerini bir emrivakiyle karşı karşıya bırakmak istediğini ifade etmiştir (Erol, 2014, s. 208).

Yaklaşık 2 yıl önce tekrar KKTC cumhurbaşkanı seçilen Denктаş da doğal olarak bu planın Kıbrıs Türk Toplum lideri olarak müzakerecisi olması gerekirdi. Adına Annan Planı denilen belge yaklaşık 5 kez Türk ve Kıbrıslı Türk diplomatları tarafından revize edildikten sonra 24 Nisan 2004’de her iki tarafta eş zamanlı olarak referanduma sunuldu ve bilindiği üzere Kıbrıs Rumları onaylamadı (% 75), Kıbrıs Türkleri ise belgeyi onayladı (% 65).Denктаş Annan planı referandum sürecinde Türkiye hükümetinin resmi evet tutumuna karşı hayır kampanyasını yürütmüştür. Belge, taraflardan biri reddettiği takdirde plan kabul edilmemiş ve rafa kaldırılmış olacağından ötürü, Rum tarafının reddi üzerine, BM’nin arşivlerine kaldırılmıştır. Öte yandan bir hafta sonra 1 Mayıs 2004’de Kıbrıs Rumları doğal takvim gereği AB’ne tam üye olmuştur (Efegil, 2003, ss. 9-100).

Aslında Denктаş bu süreçte yani 2002-2004 arasında Türkiye hükümetiyle ilk kez bu denli karşı karşıya gelmiş ve birlikte hareket etmek istememiştir. Doğrusu müzakere edilen belgenin belli bir evresinde Denктаş müzakereleri yürütme görevini dönemin başbakanı Mehmet Ali Talat ile Dışişleri Bakanı olan oğlu Serdar Denктаş’a bırakmıştır. Denктаş bu konuda da duygusal davranmış olabilir. Öyle ki gerek Türkiye hükümetinde görev yapanlar olsun gerekse KKTC’deki karar vericiler arasında tecrübe, hukuk ve müzakere deneyimi açısından Denктаş’ınkiyle kıyas kabul etmezdi. Bu açıdan Türk müzakere heyetinin başından sonuna kadar, bir biçimde Denктаş olmalıydı ve çok ihtiyaç duyulan liderliğini bu süreçte de göstermelidir.

Sonuç

Rauf Denктаş, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin kuruluşunda üstlendiği siyasi rol ile sadece bölgesel değil uluslararası alanda bir aktör haline gelmiştir. Ancak Denктаş, siyasi hayatı boyunca anavatanı olarak gördüğü Türkiye’nin desteğine duyduğu ihtiyacı her fırsatta dile getirirken, bölge ile tarihi ve duygusal bağları olan Türkiye de Kıbrıs sorunu ve Denктаş’la yakından ilgili olmuştur.

Denktaş, siyasi hayatında uzun yıllar süren toplumlararası görüşmeler, sayısız BM çözüm önerisi, sürgün, özel hayatında küçük yaşta kaybettiği anne ve babasının acısı, evlat acısı, sağlık sorunlarını içine sığdırdığı uzun bir yaşam sürmüştür. Özel hayatında yaşadığı acıları, davasına olan inancı ile bastırmıştır.

Normal şartlarda bir ülkede liderin belirlediği dış politikayı, lider adına uygulayan Dışişleri Bakanı, diplomat gibi temsilciler olmasına rağmen, Kıbrıs'ta bu durum böyle olmamıştır. Denktaş, tanınmayan bir devletin (sadece Türkiye'nin tanıdığı) hem lideri, hem diplomatı hem de müzakerecisi olmuştur. Yani Denktaş, Türkiye ile birlikte dış politikayı kendi belirleyip yine kendi uygulamıştır.

Denktaş'ın 1968 yılından itibaren müzakerelerde baş aktör haline gelmesinde, müzakereci kişiliği, tecrübesi ve uluslararası ilişkilerdeki keskin zekâsı ön plana çıkar. Tabii Denktaş'ın hukuk ve diplomasi bilgisi, müzakerelerde kendine güvenmesinin en önemli nedenlerinden biri olmuştur. Denktaş'ın müzakereler konusundaki birikimin nedenleri arasında İngiltere'de almış olduğu hukuk eğitimi ve sonrasında da bu bilgilerini saha içerisinde İngiliz Sömürge İdaresi'nde Savcı yardımcısı olarak uygulamasıydı. Özellikle Savcı Yardımcısı olarak çalıştığı sırasında İngiltere'nin üst bürokrasisiyle yakaladığı deneyim ve hukuk meselelerine yaklaşım konusundaki birikimi sonrasında uluslararası alanda bir müzakereci olarak davasının güçlü yanlarını anlatmada kendisine büyük avantaj sağlamıştır.

Denktaş'ın siyasi kimliğinin tanımlarken, bir siyasetçiyi, siyaset bilimcilerin penceresinden bakılması objektif algılama açısından önemlidir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşunda büyük rol oynayan Denktaş ve Ankara ilişkileri, Türkiye'deki iktidar ve uluslararası konjonktürün dinamiklerine göre değişiklik göstermiştir. Türkiye'de 1983'de görev yapan yöneticiler askerlerdi ve görevi devralacak siyasetçiler de doğal olarak *militer* bir yapı içinde hükümet edeceklerdi. Öyle ki Türkiye uzun yıllardan beri güvenlik devleti formatıyla bu yıllarda görev yapılan bir anlayışla yönetilmiştir. 30 yıl sonra ise 2003'de ise farklı bir Türkiye kurmak isteyen finansal-ekonomik-sosyal ve kültürel beslenme kaynakları farklı bir siyasal parti

yükselmiştir. Bir anlamda güvenlik devleti refleksiyle hareket eden siyasi-askeri elitler Türkiye'sinden ticaret devleti formatıyla ülkeyi yönetmek isteyen bir siyasi elit ortaya çıkmıştır. Türkiye'de 2002 yılında iktidara gelen AK Parti dönemine kadar Denктаş, Ankara'dan çoğu zaman tam destek almıştır. Soğuk Savaş döneminde üç darbe yaşayan ve özellikle bu darbeler sonucu kurulan hükümetlerin, Türkiye'de kurmak istedikleri siyasi ve ekonomik yapıyı Kıbrıs'ta Denктаş üzerinden uygulamaya çalışmak istemeleri, Denктаş liderliğinde Kıbrıs'ta bir Türk devleti kurulmasının önünü açmıştır.

Kaynakça

Akgün, M. (2012). Kıbrıs'ta Muhtemel Senaryolar: Diyelim ki Çözüm Bulunamadı. İstanbul:Tesev Yayınları.

Aydoğdu, A. (2005). Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları “Annan Planı ve Referandum Süreci. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Batur, N.(2007). Rauf Denктаş Yeniden Yaşasaydım.İstanbul: Doğan Kitap.

Birand, M. A. (1992). Denктаş'ın Müzakere Taktiği Doğruydı. Sabah.

Blair, T. (2012). Bir Yolculuk. İstanbul: Pegasus Yayınları.

Çelik, Ö. kişisel görüşme, 15 Temmuz 2012.

Demir, A.F. (2007) Türk Dış Politikasında Liderler. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Denктаş, R. R. (1999) Rauf Denктаş'ın Hatıraları, 1973-74. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Denктаş, R. (2004). Kıbrıs Girit Olmasın. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Denктаş, R. R. (2008). Kıbrıs: Elli Yılın Hikâyesi. İstanbul: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları.

Denктаş, R. R. kişisel e-posta, 10 Ocak 2011.

Denктаş, R. (2011). Rusya'nın Değişmemiş (!) Kıbrıs Siyaseti. Yeni Çağ.

Kıbrıs Müzakereleri ve Rauf Denktaş

Efegil, E. (2003). Temel Konular Işığında Annan Belgesi'nin Analizi BM'min Kıbrıs'ta Son Diplomatik Girişimi K.Annan Planı'nın Analizi. İstanbul: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul.

Erol, H. (2014). Kıbrıs Politikalarında Lider Rauf Denktaş'ın Rolü. Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Fırat, M. (2002). Kıbrıs Sorununun Gölgesinde Dostluk(1955-1960)-Türk Dış Politikası-Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar. İstanbul: İletişim Yayınları.

Gazioğlu, A. (2000). Rauf Denktaş'a Armağan. Ankara: Turan Kültür Vakfı.

Hasgüler, M. (2002 Şubat). Akdenizin Yaşlı ve Kıdemli Krizi Kıbrıs. *Foreign Policy*, 63.

Hasgüler, M. kişisel görüşme, 21 Ağustos 2013.

Hürriyet

Hristidis, Ş.- Ergüz, E. (2010). İsmail Hakkı Birler'in Anılarında CHP'li Yıllar-1946. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

İnanç, G. (2007). Büyükelçiler Anlatıyor- Türk Diplomasisinde Kıbrıs (1970-1991). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kızılyürek, N. (2007). Glafkos Klerides, Tarihten Güncelliğe Bir Kıbrıs Yolculuğu. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kızılyürek, N. (2009). Daha Önceleri Neredeydiniz? Dünden Bugüne Kıbrıs Müzakereleri. İstanbul: Birikim Yayınları.

Lindley, D. (2007). Historical, Tactial, and Strategic Lessons from the Partion of Cyprus. *International Studies Perspectives Published*, 8, 225.

Milliyet

Öksüzoğlu, O. (2009). Kıbrıs Üzerine Oynanan Oyunlar ve Kıbrıs Türkleri. Ankara: Desen Ofset.

Öymen, O. (2002). Silahsız Savaş-Bir Mücadele Sanatı Olarak Diploması. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Öymen, O. B. kişisel görüşme, 24 Aralık 2012.

Özter, L. (2004).Ulusal Mücadelede Denктаş. Ankara: Özyurt Matbaacılık.

Satan, A.- Şentürk, E. (2012). Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları 1955-1983. İstanbul: Tarihçi Kitabevi.

Soysal, M. kişisel görüşme, 04 Nisan 2013.

Tezel, A. (2008).Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Devlet Olarak Kıbrıs Sorununun Çözümüne Etkisi. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Tuncer, T. (2002). Dünya ve Türkiye-AB-Kıbrıs Üçgeni.Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Tülümen, T. (1998).Hayat Boyu Kıbrıs. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Yavuz, T. (1992). Denктаş'tan Diplomasi Dersi.Milliyet.

Yelçe, Ö. (2008). Sami Kohen Dünyanın Yazısı. İstanbul: Doğan Kitap.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Dayton_Anla%C5%9Fmas%C4%B1 (1 Şubat 2013).